T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI ZORUNLU KİTLESEL GÖÇ VE İSKAN UYGULAMALARININ PLANLAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Erva Nur MUTLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Dönüşüm ve Planlama Programı

Danışman

Doç. Dr. Erhan KURTARIR

Temmuz, 2023

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI ZORUNLU KİTLESEL GÖÇ VE İSKAN UYGULAMALARININ PLANLAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Erva Nur MUTLU tarafından hazırlanan tez çalışması 14.07.2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehircilik Anabilim Dalı, Kentsel Dönüşüm ve Planlama Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Erhan KURTARIR
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Erhan KURTARIR, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Ayfer YAZGAN, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Olgu KARAN, Üye
Başkent Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Erhan KURTARIR sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Türkiye'de Uluslararası Zorunlu Kitlesel Göç ve İskan Uygulamalarının Planlama Açısından Değerlendirilmesi başlıklı çalışmada diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Erva Nur MUTLU

İmza

Çocuklarım Ali Efe ve Ömer'e

TEŞEKKÜR

Lisansımı da Yıldız'da yapmış olmanın verdiği aşinalık ile başladığım Yüksek Lisans yolculuğum oldukça çetrefilli ilerledi benim için. Birçok zorluğa ve engele rağmen beni hiçbir aşamada yalnız bırakmayan, karşılaştığım her problemde ailemi ve çocuklarımı önceleyerek de üstesinden gelebileceğimi hatırlattığından, desteğinin büyüklüğünü burada tarif etmemin mümkün olmadığı ve tanıdığım en anlayışlı hocalardan biri olan sevgili danışmanım Doç. Dr. Erhan KURTARIR'a en içten teşekkürü borç biliyorum.

Bu uzun yüksek lisans yolculuğumda anne olmayı tattım hem de iki kez. Bir yandan iyi ve faydalı nesiller yetiştirmenin peşine düşmüşken bir yandan da akademik okumalarımda ve ilerleyişimde bana yoldaş olan, ışık tutan, yaşadığım her duygunun en derin eşlikçisi ve destekçisi olan sevgili eşim Abdulkadir MUTLU'ya ve ailemin minik fertleri Ali Efe'm ve Ömer'ime sonsuz teşekkürler.

Süreç yönetimi konusunda yaşadığım çapraz ve karmaşık zorluklar karşısında ne zaman psikolojik olarak çöküşe geçsem omzumda bir el olarak beliren ve düşmeme asla izin vermeyen canım annem Serpil Gülle, her türlü desteğini samimiyetiyle göstermekten asla çekinmeyen sevgili babam Adem Muhammet Gülle ve hayatımda çok başka bir yere sahip olan biricik anneannem Nurten Andırırbu, bu içten teşekkürlerim sizler için.

Gerek okul sürecimde gerek tez aşamamda kalbi desteklerini esirgemeyen ikinci ailem; Elif Mutlu, Ezmet Mutlu ve sevgili ablam Yasemin Mutlu'ya teşekkürlerimi iletiyorum. Çalışmak için yaratabildiğim her fırsat için çocuklarımla ilgilenerek üzerimden yük alan, asıl mimarları olan anneanne, babaanne, hala ve dedeler benim için bu teşekkürün en önemli muhataplarındandır.

Özetle hayatımı güzelleştiren, varlığıyla mutluluk ve anlam katan, desteğiyle beni ayakta tutan, bu süreç boyunca bana anlayış ve sabır gösteren hocalarım, ailem, sevgili dostlarım ve arkadaşlarım hepinize yürekten teşekkür ederim.

Yaptığım her işi hakkıyla yapabilmek ümidiyle...

Erva Nur MUTLU

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ vi

TABLO LİSTESİ viii

ÖZET ix

ABSTRACT xi

1 GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti ... 1

1.2 Tezin Amacı ... 2

1.3 Hipotez ... 3

1.4 Yöntem ... 4

1.5 Çalışmanın Kapsamı ... 5

2 CUMHURİYET SONRASI DÖNEMDEN İTİBAREN TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI ZORUNLU KİTLESEL GÖÇ DENEYİMLERİ 7

2.1 1. Dönem 1923-1950 (Ulusal Kimlik Eksenli Planlı Göç Uygulamaları Dönemi) ... 9

2.1.1 Döneme Ait Göç Kronolojisi ... 12

2.2 2. Dönem 1950-1980 (Uluslararası Göç Düzenlemelerine Eklemlenme Dönemi) ... 16

2.2.1 Uluslararası Konjonktür ... 16

2.2.2 Ülkedeki Politik Atmosfer ... 19

2.2.3 Göç ve İskan Politikası ... 19

2.3 3. Dönem 1980-2012 (Küresel Göç Hareketliliğinde Geçiş Coğrafyası Dönemi) ... 20

2.4 4. Dönem 2012 ve Sonrası (Uluslararası Göçte Hedef Ülke Konumuna Geçiş ve Plansız Yerleşme Dönemi) ... 23

3 TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ DÖNEMLERİNİN İSKAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ 26

3.1 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ... 27

3.2 1951 Bulgaristan Göçü ... 33

3.3 1991 Ahıska Türkleri Göçü ... 36

3.4 2012 Suriye Göçü ... 39

4 PLANLAMANIN İSKAN POLİTİKALARI VE SÜREÇ YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ 48

5 SONUÇ 56

5.1 Uluslararası Göç Süreçlerinde Planlı Süreç Yönetimi ... 56

KAYNAKÇA 61

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR **69**

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Dönemin iskan politikası 10
Şekil 2.2 İskanın değişimi 20
Şekil 3.1 İskanda izlenen süreç 31
Şekil 3.2 Planlı yerleşme sürecinde kriterler 32
Şekil 3.3 İskan sürecinde değişimi tespit edilen kavramlar 43
Şekil 4.1 İskanın dönemlere göre süreçteki değişimi 49
Şekil 4.2 2017 yılına ait Göç İdaresi Genel Müdürlüğü teşkilat şeması 53
Şekil 4.3 2023 yılına ait Göç İdaresi Genel Müdürlüğü teşkilat şeması 54

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Araştırma soruları ve cevapların yer aldığı bölümler 4
Tablo 2.1 1923-1960 yılları arası Türkiye'ye gelen göçmen sayıları 14
Tablo 2.2 Uluslararası koruma politikası 18
Tablo 3.1 Mübadele sonrası gelecek olan göçmenlerin sayıları ve iskan edilecekleri yerler 30
Tablo 3.2 Ahıska Türklerinin geldikleri ülkeler ve sayısal büyüklükleri 38
Tablo 3.3 Suriye göçü ve iskanında mevzuatın gelişim süreci 40
Tablo 3.4 Entegrasyon şeması 45
Tablo 3.5 Yabancıların çalışmalarına yönelik esaslar 46
Tablo 3.6 Türkiye'deki göç, göçmen ve iskan kanunları 47
Tablo 5.1 Göç yönetiminde yıllara göre mevcut örgütlenme şeması 58

ÖZET

Türkiye'de Uluslararası Zorunlu Kitlesel Göç ve İskan Uygulamalarının Planlama Açısından Değerlendirilmesi

Erva Nur MUTLU

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Erhan KURTARIR

Yüzyıllardır insanlar bireysel ya da kitlesel, istemli veya istemsizce ya da zorunlu sebeplerden dolayı göç etmek ve yaşam alanlarını değiştirmek durumunda kalmışlardır. Daha güvenli, daha yaşanabilir, yaşam kalitesi daha yüksek alanlara yerleşmek amacıyla bulundukları coğrafyadan ayrılanlar; kendileri kadar yeni geldikleri toplumu da etkilemektedirler. Bu anlamıyla göç çift yönlü ve karşılıklı bir ilişki biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kitlesel göçlerde yerleşilen yeni alan; ekonomik, sosyolojik ve mekânsal açıdan eskisine oranla değişime daha açık hale gelmektedir.

Türkiye gibi uluslararası göç akışının önemli bir geçiş coğrafyası olarak tanımlanan bölgesi özelinde duruma bakılacak olursa kuruluş tarihinden itibaren hatta öncesi Osmanlı dönemi de dahil olmak üzere, göç hareketlerinden daima etkilenmiş; geçici ikamet imkanları sunarak ev sahipliği yapmış veya kitlesel göçle ülkeye yerleşen gruplara yeni bir yaşam alanı sunmuştur. Kimi zaman ekonomik nedenler, kimi zaman anlaşmalar, kimi zaman ise savaşlar ve siyasi krizlerle kitleler halinde göç almış olan Türkiye, ülkeye girişleri ve ülke içinde ikamet amaçlı kontrollü yerleştirilme süreçlerini dönem dönem farklı politikalarla yönetmiştir. Uluslararası ilişkiler, kendi iç siyaseti ve göç politikaları ile çeşitli kırılmalar yaşayarak zorunlu kitlesel göçlerin iskanına yönelik

farklı uygulamalar gerçekleştirmiştir. Bu uzun süreli deneyimler boyunca ülke deneyimi göstermiştir ki, yerleştirmeden yer göstermeye, alan tayin etmekten serbest yerleşmeye kadar çok çeşitli iskan uygulamaları hem yerel hem de ülke politikaları ekseninde hayata geçirilmiştir.

Tezde, Türkiye'nin yaşadığı uluslararası zorunlu kitlesel göç deneyimleri ve bu dönemlerde yaşanan iskan uygulamalarına yönelik çeşitli örnekler ekonomik, siyasal, sosyal ve mekânsal yansımaları açılarından çok boyutlu biçimde değerlendirilecektir. Çalışmanın en önemli çıkış noktalarından biri ise tüm bu süreçlerde yaşanan deneyimlerin mekansal planlama disiplini ile ilişkisini kurmak, anlık ve geçici çözümlerin yerine planlı göç politikası ve uygulamalarının daha uzun vadede sürdürülebilirliğini tartışabilmektir. Bu çalışma, yaşanan göç deneyimleri ve uygulanan iskan politikalarının zamanla nasıl bir değişim göstermiş olduğunu inceleyerek mekansal planlama disiplini açısından değerlendirildiğinde daha dirençli kentsel ve toplumsal yapının hangi parametreler üzerinden geliştirilebileceğine dair ipuçlarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, zorunlu kitlesel göç, iskan, planlama.

ABSTRACT

Evaluation Of International Forced Mass Migration And Settlement Practices In Turkey In Terms Of Planning

Erva Nur MUTLU

Department of Urban and Regional Planning

Master of Science Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Erhan KURTARIR

For centuries, people have had to migrate for individual or mass, voluntary or compulsory reasons. Those who leave their geography in order to settle in safer, more livable areas with a higher quality of life; they affect their new community as well as their own community. In this sense, migration emerges as a two-way concept. The new area settled especially in mass migrations; become open to change economically, sociologically and spatially.

In the case of Turkey, it has received immigration for many years since its establishment, even before the Ottoman period, and has hosted mass groups. Turkey, which has migrated in masses sometimes due to economic reasons, sometimes agreements, sometimes wars and political crises, has managed the processes of entering and resettling into the country with different policies from time to time. International relations, with its domestic politics and immigration policies, experienced various ruptures and realized different practices for the resettlement of forced mass migrations. It has undergone various resettlement implementation processes, from settlement to location, from site assignment to free settlement.

Throughout the thesis, Turkey's international forced mass migration experiences and examples of resettlement practices of these periods will be mentioned. One of the most important starting points of the study is to establish the relationship of all these processes with planning and to discuss the sustainability of instant and temporary solutions with planning in the longer term. This study aims to reveal how experienced migration experiences and applied resettlement policies have changed over time, and how predictability can be added when evaluated with planning.

Keywords: International migration, forced mass migration, resettlement, planning.

1
GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

Göç kavramı, insanlık tarihi boyunca kendinden bahsettiren, üzerinde düşünülen ve kapsamlı çalışmalar yapılan, hem günlük hayatımızdan izler taşıyan hem de en önemli akademik çalışmalara konu olan kapsamlı ve birçok disipline girdi veren bir kavramdır. Kentsel planlama ansiklopedik sözlüğün İç Göçler maddesi göçü en genel ifadesiyle, "toplumların demografik ve sosyoekonomik yapısını değiştiren bir nüfus hareketi çeşidi" olarak tarif edilmiştir. Bu tanımı destekleyen, kapsayan ve farklı sosyal bilim dallarının farklı açılardan değerlendirdiği birçok tanımlamaya literatürde rastlamak mümkündür. Göç kavramı, bu kadar geniş olması sebebiyle belirli sınırlılıklar çerçevesinde, kendi içerisinde çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır. Bu tez boyunca çalışmanın amacına hizmet edecek göç türleri ve katmanları sınıflandırılarak incelenecektir. Göçün farklı alt başlıklarından elde edilen ve çalışma boyunca bütünleşmiş olarak incelenecek olan uluslararası göç, zorunlu göç ve kitlesel göç kavramları çalışma konusunun sınırlarını belirleyen alt kavramlar olarak belirlenmiştir.

Uluslararası göç; dünya genelini etkileyebilecek, uluslararası ilişkileri değiştirebilecek ya da yeniden şekillendirebilecek bir etkiye sahip olması yönünden önemli bir göç kategorisi olarak görülmüştür. Çalışmanın temelini oluşturan konulardan biri olan iskan kavramı ile ilişkisi açısından da, gerçekleşen yer değişikliğinin ulus aşırı olması farklı toplumsal yapıların bir araya gelmesi ve yerleşmenin ardından farklı kültürel yapıların birlikteliğine yönelik iskan sonrası etkileri sebebiyle inceleme konusuna dahil edilmiştir.

Zorunlu göç kavramı, savaş ve afet gibi sebeplerden kaynaklanabilecek göçün bir zorunluluğa dayanması, göçmenlerin daha çok hayatta kalma amacı içerisinde yer değişikliğine gittiklerini göstermesi sebebiyle değerlendirme başlıkları arasında tercih edilmiştir. Türkiye'yi tercih etme sebepleri durumlarına ve şartlarına göre değişiklik gösterse de temelinde hayatta kalma amacı taşıdığından, iskan süreci ve sonrasını değerlendirirken önemli bir belirleyici unsur olarak görülmüş ve tercih edilmiştir.

Yaşam kalitesini yükseltme amaçlı gönüllü göçlerin iskanı ile büyük fark taşıması sebebiyle zorunlu göç alt başlığı çalışmanın temel başlıklarından birini oluşturmaktadır.

Kitlesel göç başlığı ise, sayısal anlamda büyük çoğunlukları temsil eden bu kavram, öncelikle iskan sürecindeki miktar olarak ihtiyacın çok olması ve planlanabilir ve sürdürülebilir bir yönetim süreci izlenebilmesi adına önem taşımaktadır. Aynı zamanda yerleştikleri coğrafyayı, özellikle de alt bölgeleri sayısal çokluk nedeniyle etkiye açık hale getirmesi sebebiyle de önemli bulunmuş ve çalışmanın yapı taşlarından biri olarak tercih edilmiştir.

Tüm bu göç kavramların planlama ile ilişkisini kurma çabası esnasında ise mekânsal bir boyut olarak iskân kavramı çalışmanın bir diğer ayağını oluşturmuştur. İskan, insanın mekan ile ilişkisinin kurulduğu, temelde oturma, yerleşme anlamlarını taşıyan önemli bir kavramdır. Çalışma boyunca hareket halindeki insanın (göç), yerleştirilmesinde (iskan), sürecin ilerleyişi (planlama) konuları çerçevesinde değerlendirilmeler yapılacağından sınırlılıklar bu üç kavram üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

İskân kavramının göç politikaları ve uygulamalarıyla nasıl şekillendiği, bu sürece planlama ve ilkelerinin ne ölçüde dahil olduğu ya da süreç yönetimindeki planlamanın yeri konularıyla birlikte araştırmalar yapılmıştır. Hiyerarşik olarak, çevresel ve dış faktörler devletlerin anlayış ve politikalarını etkilemiş, dönem dönem değişen politikalar da her zaman bahsi geçen bu kavramlar üzerinde etkili olmuştur. Kimi zaman uluslararası diplomasi devreye girmiş, kimi zaman yasal yönetsel uygulamalarla sürece müdahale edilmiş, kimi zaman ise herhangi bir yönetim uygulaması olmadan kendiliğinden şekillenmesine izin verilmiştir. Zaman içinde değişen şartlar ve politikalarla göç, iskan ve planlama ilişkisi analiz edilmeye gayret edilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Kitlesel göçlerin bireysel göçlere, zorunlu göçlerin de istemli gerçekleştirilen göçlere göre toplumsal veya mekânsal sonuçları farklılıklar göstermektedir. Zorunlu kitlesel göçlerde ise yerelde yaratılan toplumsal ve mekânsal etki daha da büyümekte, yerleşilen coğrafya, toplumsal yapı büyük ölçüde etkilenmektedir. Çünkü zorunlu kitlesel göçlerde yerel dinamikleri derinden etkileyip değişime uğratabilecek özne olarak büyük bir kitle söz konusu olmaktadır. Bu sebeple bu sürecin karşılıklı olumlu etkileşimlerle ve sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için çok bileşenli ve değişkenli bu göç süreçlerinin çok

ölçekli analiz edilmesi, uzun erimli düşünülmesi ve çok boyutlu planlanması gerekmektedir.

Her göç hareketinin kendine özel bir yapısı vardır. Göç hareketinin sebepleri, göç eden kitlenin büyüklüğü, kaynak coğrafyanın özellikleri, geri dönme ya da başka bir yere göç etme ihtimalleri, göçmenlerin hukuki statüleri (sığınmacı, mülteci ya da vatandaşlık durumları), geçici ya da kalıcı iskan süreçleri, iskan edilecekleri bölgelerin yerel dinamikleri gibi çok sayıda soruy(n)u içerisinde barındıran kapsamlı bir analizi gerektiren siyasal, hukuksal, toplumsal ve mekânsal süreçlerdir. Kimi zaman bu süreçler, 1923 mübadele süreci örneğinde bahsedileceği gibi, planlı gerçekleşen bir göç hareketleri olarak yaşanırken, kimi zaman da, Suriye göçü örneği gibi, ani, hazırlıksız yakalanılan ve çok büyük kitleleri hareketlendiren süreçler olarak yaşanabilmektedir. Bu durumda her göçün kendi iç dinamikleri değişiklik gösterdiği gibi çözüm için uygulanacak politikaları da farlılık gösterecektir. Bu çalışmanın amacı ise; tam olarak bu farklılıklara değinerek kitlesel göçlerin iskanına yönelik politikaların, mekânsal planlama disiplininin yaklaşımıyla, anlık çözümlerden ziyade uzun ölçekli ve sürdürülebilir yaklaşımların gerçekleştirildiği yönetsel politikaları ve uygulamaları tartışarak uzun erimli ve kentsel bağlamı olan yerel göç politika ve uygulama stratejileri için gerekli çıkarımları yapmaktır.

1.3 Hipotez

Çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturan göç ve planlama ilişkisinde, yine çalışma boyunca yanıtı aranacak temel hipotez “Uluslararası göçmenlerin iskan süreçleri mekânsal planlama yöntem ve araçları ile birlikte yönetildiğinde kitlesel göçlerin toplumsal ve mekânsal etkileri karşılıklı faydayı arttıracak ve sürdürülebilir nitelikte olacaktır.” şeklindedir.

Tablo 1.1 Araştırma soruları ve cevapların yer aldığı bölümler

	ARAŞTIRMA SORULARI	**Araştırma Sorularının Cevaplandığı Bölümler**
Araştırma sorusu 1	Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus aşırı göç deneyiminin mekânsal, toplumsal ve siyasal açılardan ortak dönemleri ve kırılma noktaları nelerdir?	**Bölüm 2**
Araştırma sorusu 2	Ulus aşırı kitlesel göç dönemlerinde Türkiye'nin iskan süreci kurumsal açıdan nasıl örgütlenmiş ve hangi araçlar ile yönetilmiştir?	**Bölüm 3**
Araştırma sorusu 3	Türkiye'nin kitlesel göç ve iskan deneyimlerinin daha kapsayıcı ve sürdürülebilir olması için hangi mekânsal planlama araçları benimsenmeli ve süreç yönetimi aracı olarak geliştirilmelidir?	**Bölüm 4**

1.4 Yöntem

Göç, birçok farklı disiplinin çalışma konusu olan kapsamlı ve detaylı bir kavramdır. Bu tez çalışmasında araştırmanın kapsamı ve ortaya konulan hipotez doğrultusunda ve anahtar kelimeler özelinde konu kısıtlanarak sınırlandırılmıştır. Örneğin uluslararası göç tarihi araştırılırken konu, Türkiye'ye gelen kitlelerin yerleştirilmesi özelinden okunduğundan yalnızca "Türkiye'ye gelen, varış noktası Türkiye olan göçler" incelenmiştir. Aynı şekilde Türkiye göç tarihinde önemli bir yeri bulunan ve 1950'li yıllarda kırılma noktası olan kırdan kente yaşanan iç göç dalgası da konu özelinde detaylandırılmadan konu ile ilişkilendirilerek yalnızca değinilmiştir. Özetle, uluslararası zorunlu kitlesel göçmenlerin ülkeye giriş süreçlerinden itibaren, uygulanan göç ve iskân politikaları ve yerleşmelerini kapsayan ve bu sürecin planlı ilerleyişini sorgulan bir çalışma hedeflenmiştir.

Kavramsal sınırlılıkların belirlenmesinin ardından literatür araştırmasına dayalı bir süreci tanımlayan bu çalışmada saha çalışmasına yer verilmemiş, çok disiplinli bir süreci tanımlayan planlamanın çok yönlülüğü ile kavramsal ve tarihsel araştırmalarla şekillenmiştir. Birçok akademik çalışmanın ve bilimsel verilerin araştırıldığı, gerekli kavramsal ve tarihsel araştırmaların yapıldığı kapsamlı bir literatür çalışması yöntemiyle tez hazırlama süreci gerçekleştirilmiştir.

Göç olgusu ve göç türleri incelenirken temelde ikincil kaynak taraması ile bu alanda farklı disiplinler tarafından üretilmiş birçok bildiriden, yüksek lisans tezlerinden ve akademik makalelerden faydalanılmıştır. Tezin öne çıkan bir diğer konusu olan "iskan" süreçleri çalışmanın temel kavramlarından birini oluşturmakta olup, bu alanda üretilmiş çeşitli çalışmalar incelenmiş ve konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. İskan süreçleri ile ilgili olarak, başta Sema Erder'in "Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye Türkiye'de Değişen İskan Politikaları" isimli çalışması olmak üzere, Cevat Geray'ın "Türkiye'den Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı" adlı kitabından, aynı şekilde Fikret Babuş'a ait "Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskan Siyaseti Uygulamaları" kitaplarından önemli ölçüde faydalanılmıştır. Aynı zamanda iskana yönelik kavramsal çalışmanın ardından Türkiye'de öne çıkan iskan uygulama dönemlerinin tarihsel kronolojisi ve dönem politikaları analize dahil edilmiş ve çeşitli kaynaklardan yararlanılarak tarihsel süreç derlenip kronoloji oluşturulmuştur. Doktora ve yüksek lisans tezleri, yayınlar, bildiriler, sempozyumlar ve yine birçok makaleden yararlanılmış, genel fikir edinmenin yanı sıra kaynakçada belirtilen kaynaklarda da genel çerçeveden ziyade doğrudan bilgi edinilmiştir.

1.5 Çalışmanın Kapsamı

Çalışma temelde beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde genel bir giriş yapılmakla birlikte, teze dair yapılan araştırmaların açıklandığı literatür özeti alt başlığı yer almaktadır. Yine aynı bölümün devamında tezin konusundan, amacından ve çıkış noktasını oluşturan hipotez ve araştırma sorularından bahsedilecektir.

Tezin içeriğine dair giriş yapılan ikinci bölüm ise Türkiye'nin cumhuriyetin ilanıyla birlikte başlayan sürecinden itibaren deneyimlemiş olduğu uluslararası zorunlu kitlesel göçlerinde bahsedilecektir. Bu göçler rehber kaynakların öncülüğünde dönemlere ayrılmış ve bu dönemlere dair bilgiler paylaşılmıştır. Bölüm içerisinde dönemlerin

neden o tarihleri kapsadığından kırılma noktalarına, değişen göç politikalarından uygulama araçlarına kadar detaylı bilgiler yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, bir önceki bölümde detaylı bir şekilde ele alınan her bir göç dönemine ait uygulanmış iskan örneklerinden bahsedilecektir. Her bir döneme ait birer örnek seçilmiş ve detaylandırılmıştır. Bu örneklerde uygulanan iskan politikaları, yöntemler ve uygulama araçları gibi konulara değinilerek planlama ile ilişkisi konusuna girdi verebilmek amacıyla incelemeler yapılmıştır.

Planlamanın iskan politikalarında ve bu süreç yönetimindeki rolünün irdeleneceği dördüncü bölümde ise, önceki bölümlerden elde edilen bilgiler ve örnek incelemeleri ışığında planlama sürece dahil olmuş mu, olmuşsa hangi aşamada hangi ölçülerde olmuş ve sonrasında nasıl bir sonuç ortaya çıkmış bunlar tartışılmıştır.

Son bölüm olan sonuç ve değerlendirme bölümde ise, konuyu toparlarken aslında planlamanın, bu yoğun göç ve buna bağlı iskan uygulamalarında sürecin temel ayağı olması gerektiği, bu kitlesel yeniliklere planlamanın çok boyutluluğuyla, daha öngörülebilir ve sürdürülebilir çözümlerin üretilebileceği tartışılmıştır. İskan sürecinin politikalar yerine planlama ile yürütülmesi ilerleyişi nasıl değiştirebilir bunun için neler yapılabilir konularından bahsedilerek konu toparlanmış ve nihayete erdirilmiştir.

2
CUMHURİYET SONRASI DÖNEMDEN İTİBAREN TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI ZORUNLU KİTLESEL GÖÇ DENEYİMLERİ

Dünya üzerinde göç olgusunun varlığı çok eskilere dayanmaktadır. Türkiye de uzun yıllardır, Osmanlı döneminden beri dış göçler dediğimiz uluslararası göçlere ev sahipliği yapmaktadır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Osmanlı'dan miras kalan ulus aşırı göç olgusu, çeşitli dönemlerden geçerek, politikada ve uygulamada değişip dönüşerek günümüze kadar gelmiştir.

Bu başlık altında Türkiye'nin göç deneyimlerinden bahsedilirken uluslararası zorunlu kitlesel göçler 4 ana döneme ayrılmıştır. Bu dönemler çeşitli kaynaklardan toplanan veriler ile birlikte 3 kriter çerçevesinde incelenmiş ve dönemler ve tarihler bu kriterlere göre düzenlenmiştir. Prof. Dr. İlhan Tekeli, Prof. Dr. Sema Erder ve yine Prof. Dr. Ferhunde Özbay gibi göç üzerine derinlemesine çalışmalar yapmış uzmanların dönemlemeleri araştırılmıştır. Bölüm boyunca belirlenmiş bu 3 kriter her bir dönemi açıklarken detaylandırılacaktır. Bahsi geçen 3 temel kriter şöyle sıralanabilir:

- Uluslararası konjonktür
- Ülkedeki politik atmosfer
- Göç politikaları ve iskan.

Uluslararası konjonktür: Dünya üzerinde gelişen birçok olay ülkeleri çeşitli açılardan etkilemektedir. Uluslararası düzlemde oluşan küresel değişimler ulusal düzlemde de farklılıklara sebep olmaktadır. Değişimlerin olumlu ya da olumsuz olabilmesinin yansıra her ülkeyi eşit derece etkilemeyeceği gibi kimisinin demografik yapısını etkilerken kimi devletlerin uyguladıkları politikalarda farklılıklar yaratmaktadır.

Örneğin dünya savaşları, savaşa dahil olsun ya da olamasın tüm devletleri farklı açılardan etkilerken, iç savaşlar da çevre ülkeleri derinden etkileyebilmektedir. Ya da küresel ölçekte yaşanan krizler, NATO, AB gibi toplulukların aldığı kararlar gibi birçok durum ülke içi siyaseti, politikaları, gelecek projeksiyonlarını ya da uygulama yöntemlerini etkileyebilmektedir. Bu sebeplerden dolayı uluslararası göç konusu

tartışılırken uluslararası düzlemde yine o döneme ait küresel ya da bölgesel durumu da ele almak gerekmektedir.

Ülkedeki politik atmosfer: Göç dönemlerinden bahsederken, tartışılan dönemin durumu büyük önem taşımaktadır. Devletlerin yıllar içinde geçirdikleri politik değişimler yine göç politikaları ve iskan uygulamaları üzerinde büyük ölçüde etki bırakmıştır. Türkiye de kurulduğu tarihten itibaren çeşitli siyasi dönemler geçirmiş ve kırılma noktaları yaşamıştır. Bu politik ve siyasi durumlar ülke içi her konuya yansıyarak farklılaşmaktadır. Detaylı bir şekilde anlatılacak olan dönemlerin bu devlet siyasetinden nasıl etkilendiği açıklanacak ve dönemlerin kırılma noktalarındaki yerlerinden bahsedilecektir.

Örnek verilecek olursa, Türkiye'nin tek partili dönemden çok partili döneme geçmesi uygulamalarda birçok değişikliğe sebep olmuştur. Yine siyasi darbeler, iktidar değişiklikleri, ekonomik krizler ülke siyasetiyle birlikte uygulama araçları ve göç politikalarını da derinden etkilemiştir. Detaylandırılacak dönemlerde bakılması gereken bir diğer kriter de bu sebeple ülke içi politik durum ve atmosfer olarak belirlenmiştir.

Göç politikaları ve iskan: Çalışma konusunun temelini oluşturan uluslararası göç ve bu göçmenlerin ülkeye yerleştirilmesi ise temellendirilecek son kriter olarak ortaya konulmuştur. Dönemin uluslararası ve siyasi çerçevesini çizdikten sonra bu göç deneyimlerinden kronolojik olarak bahsedilecek ve uygulanan iskan politikaları açıklanacaktır. Uluslararası kitlesel göç deneyimleri farklılaşan tarihsel süreçler içerisinde nasıl gerçeklemiş, ülkeye kabulünden, yer gösterilmesine, karar mekanizmalarından, uygulama araçlarına kadar incelemeler yapılmıştır.

2.1 1. Dönem 1923-1950 (Ulusal Kimlik Eksenli Planlı Göç Uygulamaları Dönemi)

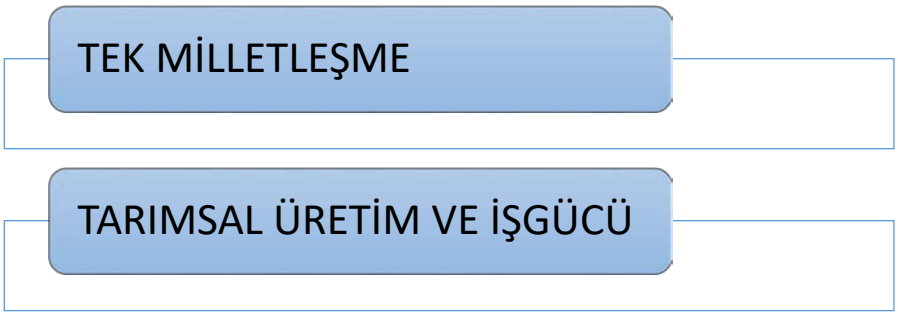
Cumhuriyetin kurulması itibariyle ele alınacak olan göç deneyimleri; aslında sıfır noktası olarak kabul edilse de bir o kadar geçmişi ile ilişkili, Osmanlı Devleti ile, o dönemin şartları, savaşlar, politikalar ve çeşitli uluslararası ilişkilerle de bağlantılıdır. 1923-1950 dönemi kuruluş dönemi olduğundan geçmiş ile köprü kurularak dönem incelemesi yapılacaktır.

Dönemi ve geçiş sürecini daha iyi anlayabilmek adına Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren hem uluslararası sahadaki rolü hem de devlet içi politikalar büyük önem arz etmektedir. Osmanlı son dönemlerinde savaşlarda yenilgiye uğramakta, toprak kaybetmekte ve buna bağlı olarak hızla nüfus kaybı yaşamaktaydı [1]. Kurtuluş Savaşına kadar olan son on yıllık süreçte Anadolu toprakları nüfusunun yaklaşık %30'unu kaybederek 12 milyona ulaşmıştır. 1.Dünya savasına katılan ülkeler genelinde nüfusunun yalnızca %1-2'sini kaybeden Fransa Almanya'ya göre bu oran çok yüksektir. Kayıpların %20'sinin savaşlara bağlı ölümlerden, geri kalan %10'unun ise zorunlu göçlerden kaynaklandığı bilinmektedir [2]. Bölgedeki azınlıkların büyük bir bölümü savaşlar sırasında göç etmişlerdi. Sayıların netliği tartışılsa da tahmini 2.5 milyon ve çoğunluğu erkek olan Türklerin savaşlar sırasında ölmesine rağmen, Anadolu'da gayrimüslimlerin sayılarının göçlerle birlikte azalmasıyla Türk-Müslüman sayısı oransal büyük artış göstermiştir. Gelen göçler de düşünüldüğünde böylece Anadolu topraklarındaki çeşitliliğin azalmasına ve tek milletleşmesine sebep olmuştur [3], [4]. Bu süreç özelinde yapılan sosyal ve tarih araştırmaları da Osmanlı devletinin son dönemlerinden itibaren ülke topraklarına doğru gerçekleşen kitlesel göç hareketlerinin Cumhuriyetin kuruluş sürecinde Türk-Müslüman nüfusun büyük çoğunlukta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da aslında yeni kurulacak olan devletin homojenlik durumunu desteklemektedir [4].

Ulus devletlerin oluşumunu etkileyen faktörlerden biri olarak bahsi geçen süreçte olduğu gibi zorunlu göçlerden söz edilebilir. Örneğin 20. yüzyılın başlarında Avrupa'daki milliyetçilik hareketleri ve uygulamaları, farklı kimliklerdeki azınlıklara baskı kurarak onları ülkeyi terk etmeye zorlamıştır. Bu yabancıları ülkeden temizleme hareketleri grupları kaçmaya zorlamış ve ulus aşırı göçlere sebep olmuştur. Burada

kendi kimliklerini bir araya getirmeye çalışan yeni ulus devletler de bu zorunlu göçleri etnik, dini, milliyetçi, bütünleşme ve homojenleşme açısından potansiyel olarak görmüş ve fırsata çevirmek istemiştir. Göç ve iskan politikaları da burada devreye girerek ulus aşırı ya da ülke içindeki homojenleştirmeyi, yerleştirme uygulamaları ile yürütmeye çalışmıştır [5]. Tüm bu sebeplerden dolayı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve devam eden süreçlerde iskanla ilgili uygulamalar ve araçlar önemli bir yer teşkil etmektedir.

1923'te Cumhuriyetin ilanı döneminde ülke içi demografik yapı ve azınlık durumları bu şekilde iken, dönemin iskan politikalarında temelde iki politika göze çarpmaktadır. Tek milletleşme ve Türk-Müslüman kültürünü güçlendirme politikası zaten halihazırda temel politikalardan bir iken bu dönemde de ciddi bir değişime uğramadan önemini korumaya devam etmiştir. Zorunlu göçlerle desteklenen bu uygulamalar kimi zaman devlet eliyle yürütülebilen planlı süreçler olurken, kimi zaman da sadece teşvik edilerek sürdürülmeye çalışılmıştır. Yine uygulamalara yansıyan diğer politika ise üretime yönelik olmuştur. Azalan nüfus ile birlikte önemli kayıplardan biri tarımsal işgücünde meydana gelmiştir. Osmanlı son dönemlerinde de Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da bir müddet bu eksilen tarımsal işgücünü yerine koyma politikası izlenmiş ve zorunlu göçle gelenlere tarımsal topraklar ile para yardımları ve teşvikler de yapılmıştır [4] [6].

Şekil 2.1 Dönemin iskan politikası

İzlenen göç ve iskan politikalarının uygulamalara yansımasında; aslında göçmenlerin yerleştirilmesi süreçlerinin "Toplu iskan planlaması ve konut sunumu" şeklinde ifade edilmesi mümkündür [7]. Savaş kalıntılarının sürdüğü ve aynı zamanda büyük afetler ve

yangınlarla mücadele edilen bu dönemde iskan uygulamaları daha çok konut stoğu ve ardından üretimi şeklinde planlanmış ve yürütülmüştür. İskan bölümünde detaylandırılacak olan ***yerleştirme dönemi*** olarak adlandırdığımız bu dönem için, göçmenlere mekânsal olarak uygun bölgeleri, alanları ve konutları belirleme süreçleri sistematik olarak sürdürülmeye çalışılmış, iskan ve yerleştirme üzerinde yoğun çalışmalar yürütülmüştür.

Bu dönemde, yalnızca göç ile gelenlere değil aynı zamanda savaş sonrası tahrip olmuş haneler ve yine özellikle İstanbul çevresinde büyük afetlere sebep olan yangınların ardından yerleşik halk için de iskan ihtiyacı doğmuştur. Sürecin yönetiminde uygulanan temel politika ise bahsi geçtiği üzere "yerleştirme" olduğundan ihtiyaç doğrultusunda mekânsal uygulamalardan konut onarımı ve üretimine yönelik olmuştur. Konut üretimi bu uygulamaların temelini oluşturmakta ve bu doğrultuda yasal süreçler düzenlenmektedir.

1. "Yangından Zarar Görenlere Yapılacak Yardıma Hakkında Yönetmelik" (Harik Zedegana Vuku Bulacak Muavenet Hakkında Talimatname)
2. "Savaş Dolayısıyla Yakılan ve Tahrip Olan Evlerin Tamiri Ve Yeniden İnşası Konusundaki Yönetmelik" (Harb Dolayısıyla İhrak Ve Tahrib Edilen Meskenlerin Tamir Ve İnşası Hakkındaki Talimat)
3. "Mübadeleye Tabi Kişilerin İskân Edileceği Bölgelerdeki Terkedilmiş Mülkte Yapılacak Küçük Tamiratlar Hakkındaki Yönetmelik" (Mübadeleye Tabi Kesanın İskan Edilecekleri Mıntıkalardaki Emval-İ Metrukede Yapılacak Tamiratı Cüziyyeye Ait Talimatname) [8].

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren takribi ilk on yıl içerisinde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde uygulanan iskan uygulamaları geçerliliğini korumaya devam etmiştir. İskan politikalarının uygulamaya yansıması hususunda temel yapı taşlarından birini oluşturan konut üretimi konusunda 3 iskan aracından bahsedilmektedir.

1. Basit ev (baraka)
2. Yeni (numune) köylerin kurulması
3. Emval-i metruke

Basit ev inşası daha çok bahsi geçen yangınlar ve afetler gibi acil durumlar için söz konusu edilirken kitlesel göçlere yönelik numune köylerin inşası gündeme alınmaktadır. Ancak yapım aşamasının ağır ilerlemesi ve göçmen sayıları göz önüne alındığında bu

köylerden neredeyse binlercesine ihtiyaç duyulması, plan tiplerine kadar hazırlanan bu uygulamada ertelenmeye sebep olmuştur. Numune köy uygulamasında cumhuriyet öncesi bir iki köy örneği olmasına rağmen sürdürülebilir bulunmamış ve rafa kaldırılmıştır. Onun yerine mübadele örneği üzerinden açıklanacak olursa, daha çok gidenlerin yerini doldurma şeklinde politika izlenerek, mevcut yapıları onarıp sonrasında yenilerini inşa etme şeklinde uygulamalara geçilmiştir [8].

İskan politikalarının uygulamaya döküldüğü süreçlerle ilgili üçüncü bölümde örnek göç süreçleri üzerinden daha detaylı bilgiler verilecek ve açıklamalar yapılacaktır.

Kuruluş dönemi olarak adlandırılan bu dönemde özetle, göç politikasının temelinde etnik köken ve aidiyet olduğu ve buna dayanarak kabul ve iskan politikalarında göçmenlerin daha çok etnik kökenleri çerçevesinde tanımlandıkları bilinmektedir. Hatta yapılan çalışmalar sonrasında göçmen hiyerarşisi, Türk kökenlilere ve sonrasında dil olarak Türkçeyi konuşanlara öncelik tanınması şeklinde sıralanmış ve hatta Türkçe konuşamayanların göçmen belgeleri ve dahi vatandaşlık alamadıkları belirtilmiştir. Bunlara ek olarak yürütülen Türkçü politikaların yanı sıra Sünni ve Hanefi olma durumları da göçmen kabullerinde zaman zaman rol oynamıştır [5]. Döneme ait iskan uygulamaları açıklanırken, yukarıda bahsi geçtiği üzere “yerleştirme dönemi” olarak tarif edilmiş ve dönemlerin değişimi bu kavramsallaştırmalar üzerinden okunmuştur.

2.1.1 Döneme Ait Göç Kronolojisi

2.1.1.1 TÜRK- YUNAN MÜBADELESİ

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte başlayan süreçte, uluslararası göç deneyimlerinde ilk sırada Türk Yunan nüfus mübadelesi yer almaktadır. Nüfus Mübadelesi, yaşadıkları bölgede, coğrafyada çeşitli milliyetçilik uygulamaları sonucunda geçekleşebilen dışlanmalar ve haksızlıklar ile birlikte bu grupların karşılıklı olan göç etmesi, yer değiştirmesi şeklinde tanımlanmaktadır [9].

Uzun süredir Türklerle birlikte huzurlu bir yaşayış süren Rumlar, özellikle Kurtuluş Savaşı sonrası sayıları bir milyonu bulan bir büyüklükle Anadolu’yu terk etmeye başlamışlardır. Büyük bir kitleyi tarif eden bu sayılarda göç, Yunan Hükümeti için birçok alanda sorun olmaya başlamıştı. Ekonomik sorunlarla birlikte iskan problemi de artınca gelen insanlarına yer açmak adına ülkede yaşayan, sayıları yarım milyonu aşan Türkleri, Yunanistan’dan çıkmaya zorlamışlardı. Politik açıdan çözüm bulunmaya

çalışılırken 30 Ocak 1923 tarihinde karşılıklı olarak "1923 Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Anlaşması" imzalanmıştır. Yurda gelen Türklerin iskan ve yerleştirilmesi planlanırken ve uygulanırken gerçekleşen sürece dair ayrıntılı açıklamalar, bir sonraki bölümde detaylandırılacaktır [3].

2.1.1.2 BULGARİSTAN GÖÇÜ

Yine kuruluş döneminde ülkeye göçmen sayısı açısından ikinci kitlesel göç grubu ise Bulgaristan göçmenleridir. 1925 yılında Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi imzalanmış ve sonrasında Türkiye'ye göçler başlamıştır. Bu göçler çeşitli aralıklarla yine kitlesel olarak devam etmiştir. 1950 yılından sonra Bulgaristan'da kalan Türkler de devlet tarafından göçe zorlanmış, 1951 yılında yine büyük kitleler halinde gerçekleşen göçün ardından 1960-70'li yıllar boyunca da aralıklı olarak devam etmiştir. Bulgaristan göçü olarak tanımlanan Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan kitlesel göçlerin son dalgası ise 1989 yılında gerçekleşmiştir. Yine hükümetin Türkleri ülkesine gönderme politikası temelinde zorla yerinden ederek göçe zorlaması sonucu bu göç dalgası başlamıştır. Yaklaşık 200 bin kişiden daha fazlası zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmıştır [1] [10]. Dönemin iskan anlayışı doğrultusunda 1923-1950 yılları arasında gelen Bulgaristan göçmenleri için de yine yeni konut inşası politikası sürdürülmüştür. Ancak Yunan mübadelesi ve 1951 Bulgaristan ikinci göç dalgası ile kıyaslandığında, bu göç için üretilen konut sayıları diğerlerinin epey altında kalmıştır. Çünkü konut üretiminde patlama olarak görülen sayılar, 1923-33 ve 1951-52 yılları arasında inşa edilmiştir [11].

2.1.1.3 YUGOSLAVYA GÖÇÜ

Bu dönemin kitlesel göçleri arasında sıralanabilecek bir diğer kaynak ülke Yugoslavya'dır. Osmanlı Devleti'nin fetihleri sonrasında Türkleştirilen bölge, o dönemde Balkanlar'da en çok Türk nüfusunu barındıran alanlardan biri olmuştur. Ancak ilerleyen süreçte Osmanlı'nın toprak kaybederek gerilemesinin ardından bölgede yaşayan Türklerin bir kısmı Balkanlar'dan Anadolu'ya gelmişlerdir. Cumhuriyetin ilanının ardından gerçekleşmeye devam eden göç akınında gözlemlenen sebepler temel itici faktörleri oluşturmaktadır. Savaşlar, yapılan baskılar, ayrımcılıklar ve bunlarında yanında ülke içi sosyo-ekonomik problemlerin yaşanmasıyla göç kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'nin o dönemde Balkanlardan gelen göçmenlere olan sıcak yaklaşımı da göçe zorlanan halkın ilk tercihini Türkiye'den yana kullanmasına sebep olmuştur [1] [12].

Parçacıl ve kitlesel olarak süregelen göç akımlarının ardından, Cumhuriyetin ilk on yılını kapsayan süreçte yaklaşık 108.000 göçmen Türkiye'ye gelmişlerdir [13].

2.1.1.4 ROMANYA GÖÇÜ

Sıralanabilecek önemli kitlesel göçlerden biri de Romanya'dan gelen göçmenlerdir. Aslında tarihi Osmanlı Devleti dönemine kadar dayanan göçlerin temel sebepleri arasında yine azınlıkları ülkeden çıkarma ve ulus devlet kurma/sürdürme politikaları olduğu bilinmektedir. Ancak bunların yanında öne çıkan başka bir sebep daha göze çarpmaktadır. Romanya'da o dönemde Romen hükümetinin uyguladığı kamulaştırma politikaları ile ülkede yaşayan Türklerin arazilerini kamulaştırılarak yerlerine Makedonya'dan gelen Ulahları yerleştirilmeye başlanmıştır. Dobruca'nın dönemin Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerden biri olması ve yine daha çok bu bölgeden araziler el konularak ve kamulaştırılarak Ulahların yerleştirilmesi ve ardından yerleştikleri bölgede kalan Türkleri de çeşitli şekillerde rahatsız ederek göçe zorladıkları bilinmektedir. Halihazırda azınlıklara yönelik uygulamalar göçe zemin hazırlamışken ülkede çıkan ekonomik kriz ve ardından Türkiye'nin göçü desteklemesi de süreci ve kitleyi arttırmıştır [1].

Tablo 2.1 1923-1960 yılları arası Türkiye'ye gelen göçmen sayıları

Memleketler	**1923-33**		**1923-60**	
	Göçmenler		**Göçmenler**	
	Sayısı	**Yüzdesi**	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Yunanistan	384.000	61,1	407.788	33,9
Bulgaristan	101.507	16,3	374.478	31,1
Yugoslavya	108.179	17,2	269.101	22,4
Romanya	33.852	5,4	121.351	10
Diğer	-	-	31.466	2,6
Genel Toplam	**627.538**	**100**	**1.204.184**	**100**

Kitabında bahsettiği üzere Geray (Tablo 2.1), 1923 yılından itibaren 1960 yılına kadar toplamda 1.204.184 göçmenin Türkiye'ye geldiğini belirtir. Kronolojik sırayla listelenen Tablo 2.1'de görüldüğü üzere 407.788 göçmen ile Yunanistan belirtilen tarihler arasında en çok göçmen gönderen ülke olmuştur. Yine tabloda listelendiği şekilde Yunanistan'ı sırasıyla Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya takip etmektedir. Bu dönemin büyük yüzdesini mübadele ile başlayan süreçte Yunanistan göçmenleri (%33.9) oluşturmaktadır [12] [11].

Türkiye Cumhuriyeti'nim kuruluş dönemi olarak adlandırılan bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin izlerini görmek mümkündür. Gerek uluslararası düzlemdeki uygulama politikaları gerek yeni bir ulus devlet kurulması sürecinde izlenen politikalarda önceki devlet politikalarının yansımaları bulunmaktadır.

Bu dönemi kapsayan tarihler boyunca dünya genelinde azınlıkların horlandığı, istenmediği, ülkelerinden çıkartılmak istendiği politikalar ve uygulamalar görülmüştür. Yeni bir ulus devlet kurma ve oturtma süreci içerisinde olan Türkiye ise bu uluslararası uygulamaları; ülke içerisinde azalan nüfusu, üretimi ve istihdamı da göz önünde bulundurarak tek milletleşme, kendinden olan soydaşlarını koruma, ülkeye yerleştirme uygulamalarını hayata geçirmiştir. Burada belirtmek gerekir ki, Osmanlı Devletinden izler taşıyan kendinden olana sahip çıkma politikası; Osmanlı döneminde daha çok ümmet birlikteliği ve mezhep ortaklığına dayanırken, cumhuriyetin ilanıyla birlikte bu bakış ve politika soydaşlığa ve millet yapısına evrilmiştir. Soydaşlık sadece Türk etnik kökeni üzerinden değil, Türk kültürüne bağlılık şeklinde uygulandığı gözlemlenmiştir [12]. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kaybettiği topraklarda kalan Türkleri, halihazırda mevcut topraklarda da azınlık görülüp istenmemesiyle birlikte yeni Türkiye'de yerleştirmeye gidilmiştir. Ülke içindeki azınlıkların giderek sayılarının azalması ve ülke dışındaki Türklere kapıların açılıp yerleştirilmesiyle birlikte tek milletleşme, Türkleşme politikaları uygulamaya yansımıştır.

Yine bu tarihleri kapsayan dönemin göç ve iskan politikalarında ise, bu bağlamda Balkanlarda kalan soydaşlara teşvik ve uygulamalarla ülkeye gelişleri desteklenmiştir. Kitleler halinde gelen göçmenleri barındırabilmek, istihdam sağlamak, üretime dahil etmek için de büyük çabalar sarf edilmiş ve yüklü maliyetler ortaya konulmuştur. Temelde geldikleri yerlerin şartlarına; iklimine, köy-şehir durumuna ve mesleklerine

göre onlara uygun olarak yerleştirilmeye çalışılan göçmenlerin iskanında yeni konutların ihtiyacı açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ancak bahsi geçen göçmenler sayısal olarak büyük kitlelerden oluştuğundan ve ihtiyacın acil olması sebebiyle çözümler de buna uygun olarak üretilmeye çalışılmıştır. Konut üretmenin yanı sıra, mevcutta savaş ya da göç sonrası atıl kalmış, eskimiş ancak kullanılabilir durumdaki konutların tadilat ve tamiratı ile konut üretimine destek olunmuş ve göçmenler yerleştirilmiştir. Yüksek sayılardan oluşan kitleler için ve acil olarak ortaya konulması gereken çözümlerde, henüz kurulma aşamasında olan yeni bir devlet için uygulama örneklerinin büyük ölçüde başarılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.2 2. Dönem 1950-1980 (Uluslararası Göç Düzenlemelerine Eklemlenme Dönemi)

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni bir ulus devlet kurma sürecinde olan Türkiye'de birçok açıdan olduğu gibi göç ve politikaları açısından da 1950 yılı itibariyle yeni bir dönem başlamıştır. 1950 ve onu takip eden 1-2 yıl içerisinde birçok alanda yaşanan kırılmalar sayesinde yeni bir dönem başlamış ve politikalarda da değişime gidilmesine sebep olmuştur. Her dönemin kendi iç dinamiklerini oluşturan etmenler bu dönemde de yine uluslararası ilişkiler, anlaşmalar ve uygulamalar, ülke içi siyasal atmosfer ve bunların göç ve iskan politikalarına uygulamaları çerçevesinde şekillenmiştir.

2.2.1 Uluslararası Konjonktür

Bu dönemde dünya genelinde politik durumlara bakıldığında özellikle 1950'li yılların önemli ve çalkantılı olaylara şahitlik ettiği bir dönem olduğu görülmektedir. Göç açısından da yeni bir döneme geçiş yapıldığı bu yıllarda uluslararası olayların ve durumların ülkeyi etkileme süreci açısından genel bir bakış ve durum analizi önem taşımaktadır.

2. Dünya Savaşı sırasında tarafsızlık politikası izleyen Türkiye, savaş sonrası dış ilişkilerde bunu avantaja çevirmiştir. Dışarıdan kredi kaynakları bulma ve dış ticaret ve pazarlama ilişkileri geliştirme konusundaki potansiyellerini kullanmıştır. Tarımsal üretimden elde edilen ürünlerin dış pazarda karşılığını bulmasıyla birlikte Marshall

yardımları (1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konulmuştur) da eklenince ekonomik açıdan rahatlama yaşanmıştır [14].

Yaklaşık yine aynı zamanlarda yaşanan Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması sayılan Kore Savaşı da Türkiye'nin dönemdeki durumunu anlamak açısından önem arz etmektedir. Haziran 1950 yılında başlayan Kore Savaşı'na Türkiye'nin asker gönderme kararı, TBMM'nin 30 Haziran tarihli oturumunda ortaya konulmuştur. Savaşa Türkiye'den asker yollama fikri, henüz iktidara geçmiş Demokrat Parti için anlayış ve yürüttüğü politika açısından NATO'ya üyelik için fırsat olarak görülmüştür. Sovyet tehdidine karşı oluşturulmuş siyasi ve askeri bir birliktelik olan NATO 9 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması ile 12 ülke arasında imzalanmıştır. Çeşitli dönemlerde eklenen 18 ülke arasında 1952 yılında katılan Türkiye de bulunmaktadır [15]. Önemli eşiklerin olduğu bu dönemde uluslararası savaşlar, antlaşmalar, siyasi anlaşmazlıklar ve politik atmosferler Türkiye üzerinde de doğrudan ya da dolaylı olarak etkiler bırakmıştır.

14 Aralık 1950 tarihinde günümüzde faaliyetlerine devam eden BM Yüksek Komiserliği Birliği (BMMYK)'nin kurulmasıyla önemli bir adım atılmıştır. Özellikle 1. Dünya Savaşı'ndan sonra gerek göç alan ülkelerin ekonomik, siyasal ve sosyokültürel açılardan etkilenmeleri, gerekse mültecilerin karşılaştıkları problemler üzerine çözüm üretmek adına uluslararası düzeyde adım atma gerekliliği düşünülmüş ve Birlemiş Milletler liderliğinde konu masaya yatırılmıştır. Geçmişinde Birleşmiş Milletler'in temeli sayılabilecek Milletler Cemiyeti 1920 yılında kurulmuş, ardından mülteciler için Yüksek Komiserlikler kurularak sığınmacı ve mültecilere yönelik yeni kararlar alınmıştır. 2. Dünya Savaşı'nın ardından alınan önlem ve kararların yetersiz kalması sebebiyle 1943 yılında BM Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi kurulmuştur. 1947 yılında ise bu kurum Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ)'ne evrilmiştir. 1950'de kurulan BMMYK'nın temellerini oluşturan sürecin arkasında bu kurumlar yer almaktadır [16] [17].

1951 Cenevre Sözleşmesi ya da Mülteci Sözleşmesi olarak bilinen Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, Türkiye'nin göç tarihindeki 50'li yıllarda yaşanmış en önemli kırılma noktalarından biridir. Temeli 10 Aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne dayanan sözleşmede, mülteci ve sığınmacıların tanımları, statüleri ve haklarına dair tanımlamaların yapıldığı, çok uluslu bir sözleşmedir. Sözleşme 28 Temmuz 1951 yılında Cenevre'de yapılan Birleşmiş Milletler konferansında 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupalı mültecileri ve haklarını korumak amacıyla oluşturulmuş ve

onaylanmıştır. Türkiye ise sözleşmeyi yaklaşık bir ay sonra 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamıştır.

Sözleşmenin 1. maddesinde; *"1 Ocak 1951´den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs"* şeklinde tanımlanan mülteci kavramı, coğrafi ve zaman kısıtlamaların kaldırılmasıyla 1967 Protokolüyle yenilenmiştir [16].

Tablo 2.2 Uluslararası koruma politikası

ULUSLARARASI KORUMA POLİTİKASI	
Tarih	**Politika**
1951	Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme
1967	Mültecilerin Durumuna Dair Ek Protokolü

1953 yılında Sovyetler Birliği lideri Stalin'in ölümü uluslararası düzeyde dengeleri etkilemiştir. Stalin'in ölümüyle birlikte Yugoslavya devlet başkanı Tito'nun devleti üzerindeki etkinliği ve otoritesi daha fazla artmıştır. Bu durum da balkan ülkeleriyle yakınlık kurma siyaseti izleyen Türkiye'yi de yakından etkilemiştir. Yunanistan ile birlikte Yugoslavya ile yine aynı yıl içerisinde Balkan Paktı'nı (1953) Ankara'da imzalamışlardır. Aynı yıl içinde kasım ayında imzalanan ek bir antlaşmanın yanı sıra ertesi yıl 1954'te yeni görüşmelerin ve toplantıların ardından bir antlaşma daha imzalanarak ilişkiler güncel tutulmuştur. Tüm bu görüşmeler ve antlaşmaların ardından Türkiye'ye yeni bir göç dalgası daha başlamıştır [18].

2.2.2 Ülkedeki Politik Atmosfer

7 Ocak 1946'da kurulan, kurulduktan 4 yıl sonra yapılan seçimlerde (14 Mayıs 1950) 27 yıllık tek parti dönemini sona erdiren Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ülkede yaşanan önemli bir kırılma noktalarından biridir [14].

Demokrat partinin iktidarlığıyla birlikte aslında dış ilişkiler kapsamında köklü değişimlere gidilmese de aynı dönemde Yugoslavya- Sovyetler Birliği ilişkilerindeki değişimi fırsata çevirmek isteyen yönetim, lider Tito ile görüşmelere başlamıştır. Aslında 1938 yılında yapılan bir anlaşma olan bu "Göçmen Anlaşması", Atatürk'ün ölümü ve 2. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından bir süreliğine ertelenmek zorunda kalmıştır. Sonrasında yeni iktidarın görüşmeleri ardından varılan kararla birlikte 1950 yılından 1970 yılına kadar olan süreçte yaklaşık 200.000 Müslümana göç izni verilmiştir. Bu kararın ardından aslında serbest göçmen kavramının da gündeme gelmeye başladığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır [19]. 1950 her ne kadar kırılma noktası olsa da kendinden önceki dönemden ayrı düşünülemez. 1923-50 dönemi karakteristiği tek millet görüşü iken yeni dönemde bu görüş tamamen terk edilemeden yeni dinamiklerin etkileriyle gelişen bir dönem olmuştur [19].

50'li yıllar aslında Türkiye'nin göç tarihinde daha çok iç göç açısından önemli bir kırılma noktası olarak bilinmektedir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından yürütülen ekonomi politikaları ve gelen Marshall yardımları özellikle tarımda makineleşmenin önünü açarak yeni tarımsal dönüşümler, sanayileşme, çeşitli yatırımlarla birlikte ülkedeki kırdan kente göçü büyük oranda etkileyerek önemli iç göç dalgalarına sebep olmuştur. Yine kitleler halinde gerçekleşen kırdan kente olan göç yolculukları uzun süre bu dönemin gündeminde yer almıştır. [14].

2.2.3 Göç ve İskan Politikası

İkinci dönem diye adlandırdığımız 1950-1980 dönemi, ilk dönemin karakteristik yapısı olan tek milletleşme, kendinden olanı himaye etme politikalarından farklılaşarak daha çok, dışarı açılma, uluslararası düzlemde kendine yer bulma, dünyadaki ilerleyiş ve süreçlere dahil olma politikaları sergilediği söylenebilmektedir. Bu süreçte uluslararası birçok yasal yönetsel sürece dahil olan Türkiye, gelen göçmenlerin iskanında baştan

sona yürütülen planlı bir yeniden yerleştirmeden ziyade daha çok yerleştirilen göçmenlerin borçlandırılarak ev sahibi edilmesi şeklinde bir süreç izlenmiştir. Serbest göçmen kavramının da gündeme gelmesiyle ***yerleştirme***den çok ***yer gösterme*** şeklinde yürütülen bir iskan politikası gözlemlenmektedir.

Şekil 2.2 İskanın değişimi

Aynı zamanda dünya genelinde düzensiz göçlerle mücadelenin sürdüğü bir dönem olduğundan, Türkiye de yine düzensiz göçlerle mücadelede çeşitli adımlar atmıştır. Ancak uluslararası bir konu olduğundan ülkelerin yalnızca kendi içlerinde masaya yatırabilecekleri bir konu olmadığı düşünülmektedir. Bu sebeple gerek bölgesel gerek küresel birlikler oluşturarak iş birliği içerisinde bu düzensiz göç mücadelesini sürdürmüştür. Bu birlik ve kurumlanın başında Birleşmiş Milletler Göç Kuruluşu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Türkiye Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) ve bazı sivil toplum kuruluşları olarak belirtilmektedir. Kısaca, uluslararası toplu karar mekanizmalarının hayata geçirilmesi ve Türkiye'nin de buna eklemlendiği bir süreci tarif etmektedir. [20].

2.3 3. Dönem 1980-2012 (Küresel Göç Hareketliliğinde Geçiş Coğrafyası Dönemi)

1980'li yıllar uluslararası göçün en önemli özelliği mültecilerin ve düzensiz göçmenlerin hareketliliğinin küresel boyutta ciddi bir artış göstermesidir. Bu artışın en temel sebeplerinden biri yine bu dönemin en belirleyici unsurlarından olan küresel neoliberal ekonomi politikalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşmaya başlayan neoliberal ekonomi politikaları bu ülkelerde eşitsizlik, işsizlik, yolsuzluk,

sanayisizleşme gibi konularda önemli bir artışa götürmüştür. Buna bağlı olarak enformel kayıt dışı ekonominin yoğunluk göstermesi ile birlikte kamu ekonomisi çöküşe doğru sürüklenmiştir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dünya genelinde uygulanan küresel ekonomiye ayak uydurma ve uyum sağama çabaları, problemler sonucu göç etmek orunda kalan göçmenler için vardıkları ülkelerde iki farklı durumla karşılaşmalarına sebep olmuştur. İlki ulus devletlerin kendi özelinde göçmenlere yönelik özel göç ve vatandaşlık yasaları, diğeri ise emeğin değersizleşmesi politikası ile birlikte halihazırda artmış olan vasıfsız işgücü talebidir. Vasıfsız işgücü talebini karşılamak için ülkelerini terk edip yasal olmayan yollarla kayıtsız ve izinsiz göçmenlerin vasıfsız işgücü talebini karşılamak için her türlü koşula rıza göstermeleri şeklinde sonuçlanmaktadır [21].

Avrupa'ya göç etmek isteyen göçmenler için Türkiye geçmişten beri hep geçiş ülkesi niteliğine sahip olmuştur. İran Devrimi, Körfez Savaşı, Afganistan Savaşı gibi olayların sonucu ortaya çıkan uluslararası zorunlu göçmenlerin batı ülkelerine ve Avrupa'ya gidişlerinde en önemli geçiş coğrafyalarından biri olmuştur.

Bu dönemin ülkedeki iskan politikasına yansımasına bakıldığında ise kısmen yerleştirme ve yer gösterme uygulamalarının yaşandığı ancak çoğunlukla serbest göçmen olarak ülkeye giren göçmenlerin kendi yer seçimlerini yapmasına izin verildiği bilinmektedir.

1980'li yıllara gelindiğinde ise Avrupa devletlerinde göç ve vatandaşlık ile ilgili düzenlemeler ve yasalar sıkılaştırılmıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren ise küresel boyuttaki göçün en önemli özelliği mültecilerin ve düzensiz göçmenlerin hareketliliğinin artması olmuştur. Bu artışın önemli sebeplerinden birinin yine bu dönemde belirleyici olan küresel neoliberal ekonomi politikalarının olduğu belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya başlanan neoliberal politikalar bu ülkelerde eşitsizlik, yoksulluk, işsizlik ve sanayisizleşmeyi arttırmıştır. Buna bağlı olarak enformel/kayıt dışı ekonominin yoğunlaşması ile kamu ekonomisi çöküşe sürüklenmiş, bu karmaşada oluşan yerel karışıklıklardan uzaklaşarak daha istikrarlı bölgelere göçüne önünün açıldığı öne sürülmektedir [21].

Kısaca, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomiye uyum sağlama çabaları ile ekonomik sosyal ve siyasi sorunlar sonucu göç etmek zorunda kalan göçmenler, göç ettikleri yeni ülkede iki durumla karşılaşmışlardır. İlki devletler

özelinde göçmenlerin gelmemelerine yönelik özel göç ve vatandaşlığa dair yasalar, ikincisi ise emeğin değersizleşmesi ve esnekleştirilmesi politikaları ile halihazırda artmış olan vasıfsız işgücü talebidir. Bu da göçe zorlanan insanların yasal olmayan yollarla kayıtsız ve izinsiz göçmenler olarak vasıfsız işgücü talebine cevap vermek için koşulara rıza göstermeleri şeklinde sonuçlanmaktadır [21].

Bu dönemde devletlerin düzensiz göç için benimsemiş oldukları politikaları geri kabul anlaşmaları ve yasallaştırmalar olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Geri kabul anlaşmaları ülkeye giriş yapan düzensiz göçmenleri geldikleri kaynak ya da geçiş ülkesi olmak üzere geliş ülkelerine geri göndermek amacıyla oluşturulmuştur. [22]. Avrupa'ya göç etmek isteyen göçmenler için Türkiye geçmişten beri hep geçiş ülkesi niteliğine sahip olmuştur. Avrupa Birliği ülkelerinin transit ülke ve sınır denetimi konularında Türkiye'ye baskı oluşturduğu bilinmekte ve bu baskıyla birlikte gelen yasadışı giriş yapan göçmenler konusunda alınan önlemlerde Türkiye'nin yetersiz kaldığı iddiaları gündeme gelmektedir. Gerçekte de coğrafi konumu sebebi ile batıya yönelik oluşan göç akımlarının en önemli geçiş noktalarından biri olan Türkiye, transit ülke olma durumunu korumuş fakat özelikle Suriye kaynaklı göç hareketleri ile birlikte bir yandan da hedef ülke haline gelmiştir. İran Devrimi, Körfez Savaşı, Afganistan Savaşı gibi olayların sonucu ortaya çıkan uluslararası zorunlu göçmenlerin batı ülkelerine ve Avrupa'ya gidişlerinde en önemli geçiş coğrafyalarından biri olmuştur [23].

Örneğin, 1988-91 yılları arasında İran-Irak Savaşı sonrasında ülkemize gelen yaklaşık 51 bin kişinin, yine 1992 yılında yapılan katliamın ardından Bosna'dan gelen 20 bin kişinin büyük çoğunluğunun çeşitli zaman aralıklarına ülkelerine döndükleri bilinmektedir. Yine dönemin kitlesel göçlerin başında sayılabilecek 1. Körfez Savaşı'nın ardından ve Güneydoğuda bazı illerimizde il nüfusunu dahi aşan büyüklükte toplamda 460 bin göçmenin ülkeye sığındığı fakat sonra döndükleri bilinmektedir [24]. Bu dönemdeki kitlesel göç hareketleri kontrol edilmiş ve geçici koşullar sağlanıp geri dönüş süreci takip edilmiştir.

Türkiye, dünya genelinde gündemde olan düzensiz göçle mücadelede yasal ve kurumsal adımlar atmıştır. Ancak ulus aşırı göç olgusu uluslararası politika ile ilgili bir konu olduğundan ülkelerin yalnızca kendi iç işlerinde masaya yatırabilecekleri bir konu olmadığı ortadadır. Bu sebeple gerek bölgesel gerek küresel ölçekte uluslararası birlikler oluşturularak iş birliği içerisinde uluslararası düzeyde düzensiz göç mücadelesi sürdürülmüştür. Göç İdaresi Başkanlığınca bu birlik ve kurumlar başında Birleşmiş

Milletler Göç Kuruluşu ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nın yer aldığı, Türkiye Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) ve bazı sivil toplum kuruluşlarının da içinde olduğu yapılar ve kurumlar olarak belirtilmektedir [25].

Bu dönemin ülkedeki iskan politikasına yansımasına bakıldığında ise kısmen yerleştirme ve yer gösterme uygulamalarının yaşandığı ancak çoğunlukla serbest göçmen olarak ülkeye giren göçmenlerin kendi yer seçimlerini yapmasına izin verildiği ve bu şekilde yerleştikleri bilinmektedir. Örneğin 1989 Bulgaristan göçünde Türkiye; ülkeden sınır dışı edilen sınıra kitleler halinde bırakılan Türk kökenli Bulgaristan vatandaşların üç ay içinde ülkeye kabulü ile 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeye gelen en yoğun zorunlu ve kitlesel göç akışı ile karşılaşılmıştır. Ülkeye serbest göçmen olarak gelen göçmenlerin büyük bir kısmı 1951 yılı Bulgaristan göçünde yerleştirilen akraba ya da komşularının yanına kendi imkanlarıyla yerleşmişlerdir. Diğer bir kısmı ise, çeşitli il, ilçe ve beldelerde göçmen ailelerin borçlandırılması yöntemiyle yaklaşık 21 bin konuta yerleştirilmişlerdir [26].

1980 sonrası ülke iç politikasında ve ekonomisinde dış açılma ve küresel ekonomiyle ilişkilenme dönemin hızlandırılması sebebiyle dönemin göç yapısının da aslında uluslararası gelişmelerden bağımsız düşünülemeyeceği açıktır. Türkiye'nin bu dönemde kitlesel göçler açısından daha çok transit ve hedef ülke olarak göçmenlerin geçiş ve varış noktası haline geldiği bilinmektedir. Düzensiz göçle mücadele için ve kitlesel göçe karşı düzenleme çabası gereği olarak kısmen göçmenleri yerleştirme uygulamalarının yaşandığı bilinmektedir [23].

2.4 4. Dönem 2012 ve Sonrası (Uluslararası Göçte Hedef Ülke Konumuna Geçiş ve Plansız Yerleşme Dönemi)

Süreç içerisinde 2010'lara kadar uluslararası göç konularında yasadışı göçmen sorunuyla mücadele dağınık da olsa çeşitli kanun, genelge ve uygulamalarla süreç yönetimi çabası devam etmektedir. 2011 yılına gelindiğinde ise Ortadoğu'da boy gösteren karmaşalar ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreç, birçok ülkeyi etkilemiş Suriye'de de ülke içi kriz ve iç çatışmalara sebep olmuştur [27]. Bu süreçte kitleler halinde ülkelerini terk etmeye başlayan Suriyeliler öncelikle çevre ülkelere sığınmaya başlamışlardır. Türkiye de konumu itibari ilebu yoğun göç dalgasından önemli ölçüde

etkilenmiştir. Tarihinin en büyük kitlesel göçü olan Suriye kaynaklı göç akışı için Türkiye toplamda yaklaşık 3,6 milyon kayıtlı Suriyeliye geçici koruma sağlayarak dünyada en fazla mülteci barındıran ülke haline gelmiş ve çok yüksek bir sayıya ulaşmıştır [28]. Yaşanan bu büyük kriz anında ülkelerinden ayrılmak ve Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan göçmenler için Türkiye sınıra gelen herkesi ülkeye alarak "açık kapı" politikası izlemiştir. Göç dalgasının başladığı andan itibaren sınır bölgesinde geçici barınma merkezleri kurulmaya başlanmıştır. Ancak göçle gelen kitlenin her geçen gün artarak büyümesiyle geçici koruma altına alınan göçmenlerin kamp alanlarına sığamaması sebebiyle geçici barınma merkezleri dışında hayatlarını sürdürmeleri de serbest bırakılmıştır [28]. Cumhuriyet dönemindeki en büyük göç kabulünü yaşayan Türkiye için, milyonlarca kişinin kısa bir süre içinde ülkeye entegre olmasının beklenmesi önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren göç ve göçmenlerle ilgili yaptırımlar artmış ve hız kazanmıştır. Ertesi yıl 2013 Nisan ayında "Yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları" belirlemek amacıyla 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte Türkiye'de göçmenlerin statüleri ile ilgili özel tanımlamalar geliştirilmiş ve özgün bir göç kabul süreci yaşanmıştır. Bu bağlamda Türkiye, 1951 yılında imzaladığı Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmeye coğrafi çekince koyarak ülkeye batıdan (Avrupa'dan) gelen ve koruma talebinde bulunan sığınmacılara şartlı mülteci statüsü vermektedir. Uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıların başvuruları onaylanıp statüleri verilene kadar "uluslararası koruma başvurusu sahibi kişi" olarak tanımlanmaktadırlar. Türkiye'nin düzenlemelerinde sığınmacı tanımı bulunmamaktadır. Uluslararası hukukta ise sığınmacı, koruma talebinde bulunmuş ancak statüsü resmi olarak henüz kabul edilmemiş kişiler için kullanılmaktadır. Ülkemizde uygulamada tanınan haklarda ise şartlı mülteci ve mülteci arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır [29]. 2014 yılında 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğinin çıkartılmasının ardından Türkiye'deki Suriyelilere yönelik haklar tanıyan bu yönetmelik kapsamında geçici koruma statüsü fiilen uygulanmaya başlanmıştır.

Avrupa'ya geçmeye çalışan göçmenlerin yanı sıra gelip Türkiye'ye yerleşen geçici koruma kapsamına alınan Suriyelilerin kısa süre içinde ülkelerine geri dönme ihtimalleri olmadığı anlaşılınca, entegrasyon ve uyum politikaları gündeme alınmıştır.

Bu sürecin başlarında bir anda beklenenin çok üstünde ve çok büyük bir sayıda zorunlu göçmen kabulü ile karşılaşılması sebebiyle ülkeye giriş yapan Suriye kaynaklı yabancıların daha çok kendi imkanlarıyla yer seçmesi serbest bırakılmış ve yerleştikleri kente sosyal açıdan uyum ve entegrasyon sağlama süreci de yine bu dönemde yönetilememiştir. Bu ilk aşmalarda, politik tercihler ya da düzenleyici kurumsal yapının da henüz kurulamaması sebebiyle göçmenlerin ülkeye ve kentsel alanlara uyum sürçleri başarılı ya da başarısız süreçleri içinde barındıran bir şekilde kendiliğinden yaşanmıştır. Fakat zaman içinde, yerel ihtiyaçların artması ve çözüm gerektirmesi sebebiyle geçici koruma kapsamına alınan kayıtlı göçmenlerin kamusal hizmetlere erişiminin sağlanabilmesi ve düzenlenebilmesi için, özellikle eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler başta olmak üzere, çalışma izinleri ve istihdam konularında çeşitli düzenleme ve çalışmalar yapılmıştır. Örneğin 2003 yılında yürürlüğe giren 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2016 yılında 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu'nun çıkarılmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Yine aynı yıl 2016'da 8375 sayılı Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğin ardından yabancıların izinsiz ve düzensiz çalışmalarını engellemeye yönelik tedbirler ve kararlar alınmıştır [30].

Bu son dönemde artık uluslararası göçmenlerle ilgili göç politika ve uygulamalarında, büyük kitlelerin iskanından çok, yerel entegrasyon ve uyum konularına yer verilmeye başlanmıştır. Ülkedeki günlük yaşama adapte olma beklentisi, zorunlu olarak ülkelerini terk eden bu geçici statüdeki göçmenler için de çeşitli belirsizlikleri de barındıran bir sürecin oluşmasına yol açmıştır. Bu zaman zarfında kendileri yer seçmiş ve yerleşmiş göçmenler için kayıtlı oldukları illerde erişimlerine izin verilen kamusal hizmetlerden faydalanmalarının sağlanmasının altyapısı oluşturulmuş ve eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Geçici koruma altındaki Suriye kökenli göçmenlerin yerleştikleri bölgelerde sosyokültürel açıdan da uyum sağlayabilmelerine yardımcı olmak adına özellikle sivil toplum faaliyetleri başta olmak üzere yer yer merkezi ve yerel yönetimler öncülüğünde çeşitli konularda destek hizmetleri ve güçlendirme faaliyetleri desteklenmiştir.

3
TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ DÖNEMLERİNİN İSKAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

İskân kavramı, genel anlamda yer gösterme ve yerleştirme uygulamalarını kapsayan bir kavram olarak ortaya konulmaktadır. İskan politikası ise devletlerin iskana yaklaşımını, siyasi bir irade çerçevesinde göçmenlerin yerleştirilmesi, yerleşimlerin planlanması ve mülkiyet düzenlemeleri konularını içermektedir [31]. Bu sebeple dönemin şartlarıyla, uygulama alanlarıyla ve göçmen gruplarının büyüklüğü, çeşitliği ve süreçleri ile ilgili politikalar da zamanla değişim göstermektedir.

Uluslararası zorunlu göçlerin sebeplerinin çeşitliliği kadar, yerleşilen coğrafyada oluşturduğu sonuçları da o denli çeşitlilik göstermektedir. Bahsi geçtiği üzere kitlesel olarak yer değiştiren gruplar, yerleştikleri mekanları da değişime açık hale getirmektedirler. Yeni yerleşimlerine uyum süreçlerinde dönüşüm genelde çift taraflı olarak gerçekleşmektedir. Kendileri yeni toplumsal yapıya ayak uydurmaya çalışırken aynı zamanda mevcut kültürel yapıyı da etkileyerek değişime sebep olmaktadırlar. Kitlesel göçlerde iskanın önemi burada ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın çıkış noktası olan kitlesel göçlerde iskan uygulamaları ve planlama ile ilişkisi konusu değerlendirmeye alındığında durumun mekânsal boyutunun varlığı da tartışılmaya başlanmaktadır [32].

Çalışmanın bu bölümünde ise, bir önceki bölümde detaylandırılan göç dönemleri iskan açısından değerlendirilerek örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Her döneme ait kitlesel göç hareketlerinden bir önek üzerinden göçün büyüklüğü, sebepleri, ülkeye girişler ve iskanlarında yürütülen yasal süreçler gibi konular detaylandırılacak ve sonraki bölümün temel konusu olan iskanın planlama ile ilişkisine girdi verecek bilgiler ve değerlendirilmelerde bulunulacaktır.

3.1 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte bir önceki bölümde de detaylandırıldığı üzere tek milletleşme politikasını benimseyen yeni ulus devlet, ülke dışı topraklarda kalmış Türkleri kendi coğrafyasında toplamaya gayret etmiştir. Bunun en önemli örneği olarak kuruluş yıllarını takip eden Türk-Yunan nüfus mübadelesi örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen bir nüfus değişimini ifade eden bu süreç, Türkiye'de yaşayan Rum Ortodoks kökenli Yunan nüfusunun Yunanistan'a, Yunanistan'da yaşayan Türk kökenli Müslüman nüfusunun ise Türkiye'ye zorunlu göç etmesi şeklinde neticelenmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması, Türk-Yunan sınırlarının belirlenmesi, azınlıkların statüsü ve nüfus mübadelesi konularını kapsamaktadır. Nüfus mübadelesi antlaşmanın ikinci bölümünde yer alan "Nüfus Değişimi" başlığı altında detaylandırılmıştır. Karşılıklı yapılacak bu nüfus değişimi için çeşitli başlıklar belirlenmiştir.

Nüfusun Belirlenmesi: Antlaşmada, mübadele kapsamında hangi etnik grupların değiş tokuş edileceği ve toplam nüfus sayısal olarak belirlenmiştir. Türkiye'de yaşayan 1.200.000 Ortodoks Hristiyan Rum, Anadolu'dan Yunanistan'a; 460.000 Müslüman Türk ise Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmesi planlanmıştır.

Yasal Düzenlemeler: Türkiye'ye gelen göçmenlerin yer seçimleri, yerleştirilmesi, mülkiyet haklarının korunması ve yeni yerleşim yerlerinde mülkiyetlerinin güvence altına alınması gibi konular için çeşitli yasal düzenlemeler getirilmiştir.

İskan kanunlarının değişimi; göç, demografik değişimler, sınırların yeniden çizilmesi, mülteci krizleri gibi faktörlere birlikte şekillenmektedir. İskan politikası ve buna yönelik yürürlüğe konula iskan kanunları, insan hakları, kültürel çeşitlilik ve toplumun entegrasyonu gibi güncel konulara da odaklanarak zamanla güncellenmekte ve yenilenmektedir. Bu süreç, ülkenin tarihî ve sosyokültürel, ekonomik vb. dinamiklerine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte tek milletleşme göç politikası uygulamaları sonucu ortaya çıkan mübadelenin iskanına yönelik çeşitli kanunlar yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye'de iskanın ilk örgütlenmesi 1923 yılında 366 sayılı Mübadele İmar İskan Vekaletinin Teşkilatı Masarifi Hakkında Kanun ile gerçekleşmiştir. Bu kanun ile yetkileri belirlenen Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke genelinde en önemli çalışma alanlarından biri sayılabilecek imar ve iskân işleriyle görevlendirilmiştir. Dönemin göç politikaları da göz önünde bulundurulduğunda üstlendiği zor görevin yanı sıra geniş yetki alanına sahip olan vekalet, ihtiyaç durumunda metruk ve terk edilmiş taşınır taşınmaz tüm varlıkları özellikle de muhacirlere ve ihtiyaç sahiplerine tahsis etme kullanabilme konusunda da yetkilendirilmiştir. Görev tanımlamaları ise göçmenleri yerleştirilmesi süreçlerine ilişkin yerleştirilecekleri coğrafyaya ulaştırılmaları, taşınabilir taşınamaz tüm mal varlıkları haklarındaki durum bilgileri toparlama ve sağlık gibi göçmenlerin sorunlarına yönelik çözüm üretebilme şeklindedir. Ayrıca ilk bölümde bahsi geçen göç politikalarından üretime katkı sağalama politikasını destekler nitelikte ülkeye gelen mübadillerin üretici konuma geçebilmelerini sağlamak için çalışmalarda bulunma şeklindedir.

Bu görevlendirilmeye yönelik Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından, ülkeye yerleştirilecek göçmenlerin meslekleri, yaşadıkları coğrafyalar göz önünde bulundurulup dikkate alınarak gelen mübadiller için Türkiye'de on farklı iskân bölgesi oluşturmuş ve mübadiller bu alanlara meslek ve üretimde yer alabilme durumlarına göre yerleştirilmiştir.

Yerleştirme ve İskan: Mübadele eden göçmenler, belirlenen yeni yerleşim bölgelerine yerleştirilmiştir. Yeni köyler ve şehirler kurulmuş, mevcut yerleşim birimleri değiştirilmiştir. Yerleşim bölgelerindeki altyapı ve konut ihtiyaçları da karşılanmaya çalışılmıştır.

Mülkiyet Değişimi: Mübadele sürecinde, göç edenlerin terk ettikleri mülklerin durumu da ele alınmıştır. Mülkiyet değişimleri, taraflar arasında anlaşmalar ve yasal düzenlemelerle yönetilmiştir [3].

Tüm bu yasal düzenlemelerin ardından mübadele sürecinde iskanın uygulamalarına bakıldığında ise hazırlıklı bir göç olduğundan planlı bir süreç işlediği gözlemlenmektedir. Belirlenen alanlara gelecek olan mübadillerin geliş süreçleri de planlanmıştır. Örneğin kimlerin hangi alanlara yerleştirileceği, hangi ulaşım vasıtası ile hangi limanlardan geleceği, oradan hangi geçici alanlara ve sonunda da hangi yerleşim

yerlerine yerleşecekleri de planlanmış ve başta belirlenmiştir. Ülkeye girişlerinden itibaren bu süreçte kalıcı yerleşimlere yerleştirtilmeden önce, ön toplanma merkezlerinde ve ön toplanma alanlarında toparlanılmış, daha sonra yerleşim alanları ve demografik yapı analizleri planlanmıştır. Her bölgeye, ile ve ilçeye göre kapasite hesaplamaları yapılmış ve kaç mübadil yerleşebileceği tespit çalışmalarıyla belirlenmiştir. Alınan kararlar doğrultusunda ilan edilen on farklı iskan bölgesinden öncelikle emval-i metrukalardan tamir ile kullanılabilir olanlara, daha sonra inşa edilecek olan numune köylere yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştır. Sayısal değerlerin belirlenmesinin ardından mübadillerin geldikleri coğrafyalar, uğraştıkları sanatlar ve geçindikleri meslek üzerine gruplara ayrılmıştır. Bu verilere göre belirlenen yerleşim yerleriyle gruplar eşleştirilmiş ve yerleştirilmiştir. Tabloda belirtildiği üzere geldikleri topraklarda yaptıkları meslek ve sanatlarına göre gruplandırılan mübadillerin hangi alanlara kaç kişi olarak yerleşecekleri belirlenmiş belirtilmiştir [33] [34].

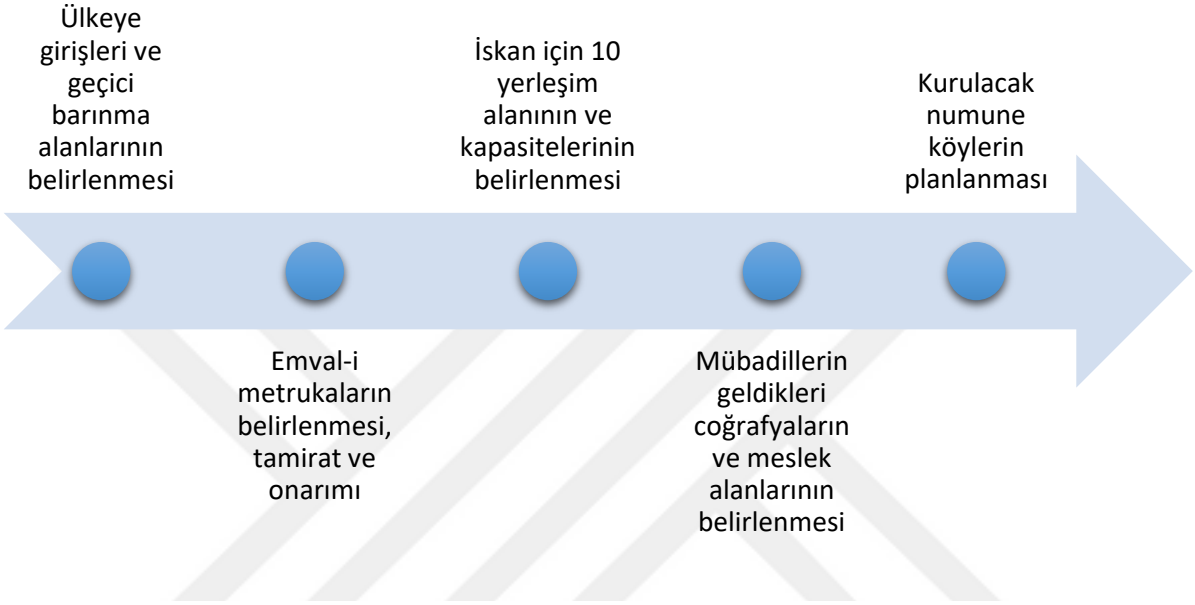
Tablo 3.1 Mübadele sonrası gelecek olan göçmenlerin sayıları ve iskan edilecekleri yerler

Geldikleri Coğrafyalar	**Tütüncü**	**Çiftçi Zeytinci**	**Dağcı**	**TOPLAM**	**İskan Edilecekleri Yerler**
Drama, Siroz Kavala Civarı	50.000	40.000	10.000	100.000	-
Sarıgöl, Selanik ve kısmen Manastır'ın eski Yunan sınırındaki mücavir mahallerden	20.000	60.000	30.000	110.000	Konya, Kastamonu, Elazığ ve Çevresi
Selanik ve kazalarından	10.000	55.000	15.000	80.000	İzmir, Tokat, Amasya ile Marmara sahili
Preveze, Yanya ve Aydonat ahalisinden	15.000	40.000	-	55.000	Antalya, Silifke ve çevresi
Midilli, Girit ve bazı adalardan	30.000	20.000	50.000	100.000	Adalar sahili ve Adana çevresi
TOPLAM	95.000	225.000	75.000	395.000	

Kurulacak olan köylerin planlanmasında; mekânsal planlama disiplininde de yer seçimi kriterleri olan konuları ve kriterleri göz önünde bulundurarak yer seçimi tercihleri yapılmıştır. Arazinin topografik, morfolojik ve jeolojik özellikleri araştırılarak, zararlı su birikintileri dikkate alınmıştır. Zemin yapısı ve taban su seviyeleri incelenerek dere yatakları ve erozyon riskli alanlardan uzaklaşılmış, bataklıklar, alüvyal dolgu alanları, fay hatları, tektonik çöküntü alanları ise kaçınılacak alanlar olarak tespit edilmiştir.

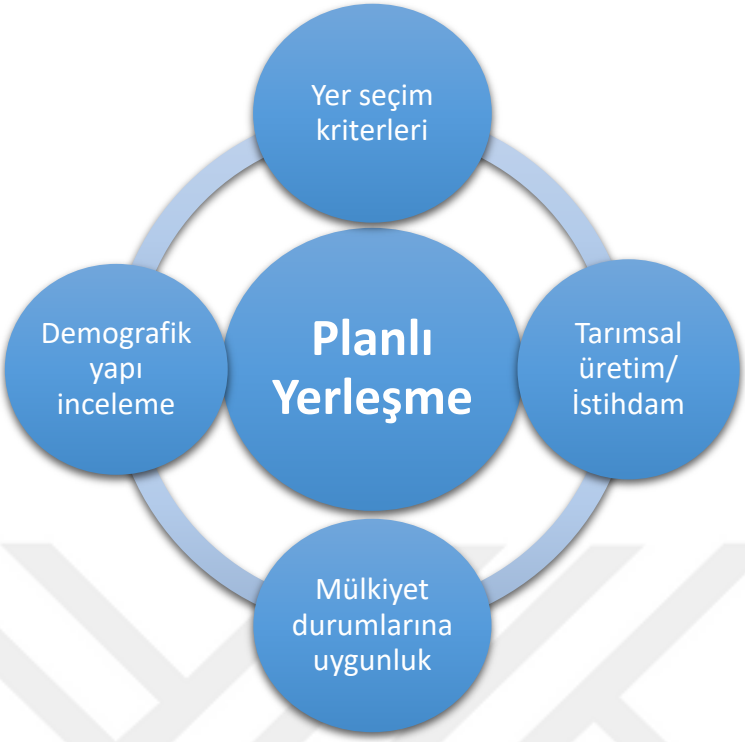
Dönemin göç politikasının önemli iki ayağından birini oluşturan tarımsal üretim konusunda ise, kara, su ve demir yollarına yakın olma, iskele ile bağlantısı kolay olabilecek noktaları belirleme hususlarına dikkat edilmiştir. Ayrıca mülkiyet durumları da göz önünde bulundurularak “hali” (boş, yeşil alan) ve “miri” (devlet malı) araziler

öncelenmiştir [7]. Yeni kurulacak köyler mekânsal planlamanın en azından ilkesel olarak sürecin tam orasında bulunuyor olması bu dönemi planlı göç dönemi olarak adlandırmakta yardımcı olmaktadır [35].

Şekil 3.1 İskanda izlenen süreç

Mübadele, İmar ve İskan Vekâlet'inin yürüttüğü çalışmalar sonrasında, emval-i metrukalardan 5000 evin tamir ve onarım gördüğü, sadece Samsun bölgesinde 15, Türkiye'nin genelinde 27 adet numune köy kurulacağı bildirilmiştir. Kurulacak olan numune köyün toplam 50 konut, 1 okul ve 1 camiden oluştuğu da bilinmektedir. Yaklaşık olarak verilen sayısal bilgilere göre bir yıl içinde toplam yaklaşık 500.000 mübadilin ülkeye giriş yaptığı ve iskan edildiği belirtilmektedir [7].

Şekil 3.2 Planlı yerleşme sürecinde kriterler

Cumhuriyetin kurulduğu dönemi ifade eden bu ilk dönemde Türk Yunan nüfus mübadelesi karşılıklı anlatmaya dayanan bir göç olduğundan en baştan beri planlanabilir ve takibi mümkün bir süreç olarak görülmektedir. Ancak süreç yönetimine bakıldığında iki ülke arası yapılan antlaşmanın hemen ardından Türkiye yasal yönetsel boyutuyla süreci başlatmıştır. Gerekli kanunları, yönetim ve karar mekanizmalarını da hayata geçirmiş ardından iskanın mekânsal boyutuyla ilgili analiz ve çalışmaları sürdürmüştür. Mübadillerin iskanında birçok noktada mekânsal planlama ilkeleri ile örtüşen bir süreç izlenildiği gözlemlenmektedir. İskan için gerekli olan yaşam alanları belirlenirken yer seçimi kriterlerinin etkin olarak değerlendirilmesi, topoğrafyanın ve zemin etütlerinin önemlerine dikkat edilmesi, demografik yapı incelemelerinin ardından geldikleri coğrafyadaki mesleklere uygun olan alanların belirlenmesi, yeni alanlar inşa etmeden emval-i matrukaların değerlendirilmesi, istihdama ve üretime yönelik yerleştirme gayretleri planlı iskan olarak görülmektedir [36] [37].

3.2 1951 Bulgaristan Göçü

Önceki bölümde detaylı bir şekilde anlatıldığı üzere 1950 yılı uluslararası göç tarihinde önemli bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Yaşanan siyasi gelişmeler, uluslararası platformlarda yaşanan yenilikler, oluşturulan yeni birliklerle birlikte Türkiye de bu gelişmelere dahil olma kararı ile dönemin göç politikalarını da nu karara göre şekillendirmiştir. Ülke bu dönemde de önemli uluslararası kitlesel göçlere ev sahipliği yaparken izlediği politikalar doğrultusunda uygulamalara gitmiştir.

1950-1980 döneminin en önemli ulus aşırı göçlerinden biri olan 1951 Bulgaristan göçü, yaklaşık 250.000 kişilik nüfusu kapsayan bir kitlesel göçü tarif etmektedir.

1950 yılından itibaren Bulgaristan yönetimi ülkede yaşayan Türk azınlıkları üzerinde önemli bir asimilasyon politikası uygulamıştır. "Tek milletli sosyaliste bir toplum yaratma" temel politikasının yanı sıra, Türkler özelinde, Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesine kadar, farklı kulvarlardaki sebeplerin ardından Bulgar hükümeti Türkleri yoğun yaşadıkları bölgelerden dağıtarak ülke içinde çeşitli alanlara sürmüştür. Ancak bunun hem faydalı olmayacağını fark etmiş hem de daha köklü çözümlere gitmek istediklerinden, Türkleri ülkeyi terke zorlamışlardır. Bu uygulamalar ve göçe zorlamasının ardından, Türklerin Türkiye'deki seçim sonucu iktidar değişiminden de haberdar olmaları sonrası ilgili makamları ülkeye göç için pasaport istemleriyle zorlamaya başlamışlardır [38]. Türk azınlıklar pasaport için zorlarken, aynı zamanda Türkiye'ye de mektup ve dilekçeler göndererek ülkeye gelme isteklerini bildirmişlerdir. Bu talepler doğrultusunda iki ülkeye de göç konusunda baskı kuran azınlıklar için, Bulgar hükümeti 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye'ye göç etmek isteyen yaklaşık 250.000 Bulgar Türkünün üç ay içerisinde ülkeye kabulünü talep eden bir bildiri göndermiştir. Bildirini tarihini baz alarak üç ay koşulunu ortaya koyan Bulgar hükümeti Türk azınlıkları o tarihten itibaren sınırlara yığmaya başlamıştır. Türkiye 1925 tarihli "İkamet Sözleşmesi" çerçevesinde bu göç konusunun ancak müzakere edilebileceğini belirterek, Bulgar hükümetini sert bir tondan cevaplamıştır. Bununla birlikte Bulgar hükümeti vizesiz bir şekilde Türkiye'ye göçmen yığmaya devam etmesinin ardından Türkiye sınırlarını tamamen kapatmıştır. Vizesiz girenlerin geri alınması şartıyla 2 Aralık 1950 tarihinde Türkiye-Bulgaristan sınırı yeniden açılarak yeni bir kitlesel göçün süreci başlamıştır [39] [40] [41].

Ülkeye girişleriyle birlikte göçmenlerin iskanı konusu tartışılmaya başlanmıştır. Öncelikle misafirhane ve geçici kamplarda barındırılan göçmenlerin tamamına serbest göçmen vizesi verilmiştir. Türkiye, serbest göçmen vizesi olanlara aslında iskan ve yardım taahhüdünde bulunmamasına karşın, zorunlu göç ile ülkeye gelen serbest göçmenlere barınma ihtiyacı ile birlikte çeşitli imkanlar getirebilecek yardımlarda bulunmuştur. Sınırların açıldığı tarihten itibaren ülkeye gelen serbest göçmenlere, 20 yıl vadeli olacak şekilde arazi ve ev verilmesi kurgulanmıştır. Alınan kararla bu tarihten itibaren Bulgaristan'dan gelenlerin tamamı iskanlı göçmen olarak değerlendirilecek, daha önce yardım talebinde bulunmayan göçmenlerin de bu haklarda faydalanabilmesi ve Bulgaristan'dan gelecek olanlara serbest göçmen yerine "göçmen" vizesi verilmesi kararlaştırılmıştır [42].

Ülkeye gelen göçmenler ilk olarak Edirne Karaağaç'ta bulunan misafirhaneye ardından, Sirkeci'deki "Göçmen Evi'ne" ve ardından Tuzla'da bulunan bir diğer misafirhaneye yerleştirilmişlerdir. Göçmenlerin artarak gelmeye devam etmeleri ve mevcut alanların yeterli gelmemesi durumunda Edirne, İstanbul, Tekirdağ ve İzmir'de bulunan misafirhanelerin güncellenerek kapasitelerinin arttırılması ve yenilerinin eklenmesiyle ilk etapta 14 binden fazla göçmen barındırılmıştır.

İstanbul'da kurulan Göçmenlere Yardım Komisyonunun yaptığı çalışmalarının göçmenlerin barındırılmasında önemli katkısı olmuştur. 9 Kasım 1950 tarihinde İstanbul'a gelenlerden 5500 göçmen Bakırköy ve Zeytinburnu'nda bulunana devlet deniz yollarına ait binalarda iskanına dair karar alınmıştır. Aynı zamanda en az 5000 kişilik göçmen grubunu barındıracak alana daha ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Buna yönelik olarak kamuya ait boş binaların tespiti için çalışmalar yürütülmüş kalan göçmenlerin bu alanlara, kurumlara ve binalara yerleştirilmesine karar verilmiştir. İstanbul ve ardından Edirne'de aynı sistematikle devlete ait alanların tespiti ve bu alanların göçmenlere tesis edilmesi konularında çalışmalar yürütülmüş ve devlet çiftliklerine kadar göçmenlerin iskanında çözüm olarak ortaya konulmuştur.

Göç ve iskan konuları kapsamında Bakanlar Kurulu tarafından toplantılar düzenlenmiş ve kararlar alınmıştır. Süreç yönetiminde 3 aşama belirlenmiştir. Öncelikle gelen göçmenlerin tıpkı Türk Yunan Mübadelesinde olduğu gibi geldikleri coğrafya ve iklimlerin ve orada yaptıkları mesleklerin tespiti ile iskan edilecek yerlerin bu kriterlere göre belirlemesi için çalışmalar yürütülmesi planlamıştır. İkinci aşama ise göçmenlerin sevki yönelik olarak herhangi bir aksama yaşanmaması adına yerleştirilecekleri ilerin

yönetimleri ve valilikleri sorumluluğunda sürecin yönetilmesi kararı verilmiştir. Son aşamada ise merkezi yönetimin aldığı kararların, sorumlulukların ve tedbirlerin yanı sıra yerel yönetimlerin de bu sorumluluklara dahil olması sağlanmaktadır. Valilerin başkanlığında Kızılay Göçmenlere Yardım Merkezi'ne bağlı olmak üzere, iller özelinde kurulmuş "göçmen komisyonları", ilçe ve köylerde ise "yardım komisyonları" oluşturulmuştur. Göçmenlerin tüm ihtiyaçlarını karşılamada bu komisyonlar hiyerarşik olarak görevlendirilmiştir. Aynı zamanda sürecin maddi açıdan ilerleyişinde rahatlık sağlayabilmek adına yardım komisyonları kurulmuştur. "Sosyal Yardım Komitesi" ve "Göçmenlere ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği" gibi sosyal yardım birlikleri ile bağışlarla ve bağışa teşviklerle göçmenlerin iskan ve entegrasyon süreçlerinde hem sosyal bütünleşme ve birlik adına hem de maddi açıdan destek ile süreç yürütülmüştür.

İskan sürecinin yönetilmesinde atılan ilk adımlardan biri bahsi geçtiği üzere gelen göçmen grubunun mesleklerinin tespit edilmesi ve ona uygun mekanlarda ikamet ve iskan edilmelerinin sağlanmasıdır. Bu kararın ardından yapılan araştırmalar sonucu gelen göçmenlerin %85'inin çiftçi olduğu tespit edilmiştir. Üretici konumundaki bu kitleden 1951 yılında toplam 5.000 aileye barınma için ev alanı ve üretim için tarlalar verilmiştir. İskan sürecinde gerekecek topraklar için, devlet öncelikli olarak elindeki toprakların nüfus esasına göre göçmenlere dağıtılmasını planlamıştır. Ardından da 2510 Sayılı İskân Yasası'na dayanarak 20 yıllık borçlanma ile toprak, tarım aletleri ve hayvanlar verilmesi, ziraatçı olmayan göçmenlere ise kendi mesleklerini icra edecek miktarda sermaye verilmesi kararlaştırılmıştır [38].

Özetle dönemin göç ve iskan politikalarına ve uygulamalara yansımasına bakıldığında aslında zorunlu kitlesel göç konularında uluslararası düzenlemelere ayak uydurmaya çalışılan bir dönem olmasına rağmen, göçmenlerin ülkeye girişlerinden itibaren iskana yerel ölçekte yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bir önceki dönem olan 1923-1950 kuruluş dönemi iskan politikalarına benzer politikaların yürütülmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Mübadele örneğinde olduğu gibi gelen göçmenlerin sosyal ve demografik yapılarına göre iskan edilmeleri çalışmaları yürütülmüş, bu konuları yürütebilmek için çeşitli komisyonlar kurularak süreç desteklenmiştir. İskan politikası yine daha çok göçmenleri yerleştirme üzerine olsa da yeni alanlar açmak, yeni yerleşimler kurmak ya da yeni konut alanları oluşturmak yerine mevcudu kullanma var olanı değerlendirme ve işlev değişikliği uygulamaları ile yerleştirme şeklinde olduğu görülmektedir.

3.3 1991 Ahıska Türkleri Göçü

1980 sonrası 2012 Suriye göçüne kadar olan bu dönemde küresel boyuttaki göçlerin en önemli özelliği mültecilerin ve düzensiz göçmenlerin ve hareketliliğinin artması şeklinde belirtilmektedir. Zorunlu göçler uluslararası boyutta devam ederken ülkeler kendi göç politikalarını oluşturmaya ya da mevcut olanı iyileştirme ve duruma göre geliştirme yoluna gitmektedirler.

Ahıska Türklerinin göçleri çok uzun süreçleri kapsamakta ve eskiye dayanmaktadır. Türkiye'ye göçleri iki dönem üzerinden incelenmektedir. İlk dönem Ahıska'nın Rus hakimiyetine girmesiyle birlikte başlayıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılına kadar olan dönem, ikincisi dönem ise SSCB'nin dağıldığı 1991 yılından günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu kapsamda çalışılan dönem özelinde incelenecek Ahıska göçü 1991 yılında gerçekleşen göçü kapsamaktadır.

SSCB'nin dağılmasına yakın 1989 Fergana olaylarıyla birlikte Ahıska Türkleri Sovyet yönetim makamlarına çeşitli dilekçelerle Türkiye'ye göç etme taleplerini belirtmişlerdir. Ancak Türkiye'nin kabul etmesi halinde bu göçün gerçekleşebileceği yanıtıyla karşılaşmışlardır. İlk etapta bu taleplere ret cevabı gelmişse de artan müracaat ve taleplere karşı kayıtsız kalamayan Türkiye Cumhuriyeti Ahıska Türklerinin göç ve iskanı için çalışmaları başlatmıştır [43].

11 Ekim 1990 tarihinde yapılan toplantıda, Bakanlar Kurulu kararı ile gerekli koordinasyonlar dahilinde göçün en uygulanabilir şekilde gerçekleştirilebileceği kararı çıkmıştır. Ardından birkaç toplantı daha düzenlenmesinin ardından, 29 Mart 1991 tarihinde başbakanlık tarafından belirli kurallar çerçevesinde bir talimat hazırlanmıştır.

1. Bakanlık koordinatörlüğünde mevcut iskan imkanları ele alınarak yerleştirilecek aile sayısından, iskan edilebilecek yerlere kadar inceleme ve tespit yapılması
2. Bir göç anlaşmasının yapılması ve ayrıca gelecek göçmenler hakkında toplanması
3. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından iskanın mali çerçevesinin tespit edilmesi

4. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerekli olan yasal düzenlemelerin ve bunların nasıl yapılacağının incelenmesi.

Tüm bu maddeler çerçevesinde göç planlaması yapılacakken 20 Ekim 1991 tarihli seçimin ardından iktidarın değişmesiyle birlikte çalışma bu şekliyle kalmış ilerletilememiş uygulanamamıştır [44].

Ancak bu şekliyle uygulanamasa da yeni çalışmalar yapılmış ve Ahıska Türklerinin temsilcilerinin talepleri üzerine 1992'de 150 aile, 1993 yılında 350 aile olmak üzere toplam 500 ailenin iskanının yolu açılmış ve programı hazırlanmıştır. İskan edilebilecekleri bölgelerin önceden tespit edilmesi konut ve iskan sorunlarının çözümüne dair önerilerin planlanması kararları da programın içeriğinde yer almaktadır.

Yapılan toplantılar ve çalışmaların ardından 02/07/1992 tarihli 3835 sayılı "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" yürürlüğe konulmuştur. Kanunun ilk maddesi "*Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve Ahıska Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, Bakanlar Kurulunca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskânlı göçmen olarak kabul olunabilirler"* şeklindedir. Kanun ve hükümleri sayesinde dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Ahıska Türkleri kültürlerini yaşatmak adına yerleşmek istedikleri Türkiye'ye göç imkanı bulmuşlardır. Öncelikli durumlarına göre tespit edilip belirlenen 150 ailenin; 70'i Kazakistan, 30'u Azerbaycan, 20'şer aile Kırgızistan ve Rusya ve 10 ailenin de Özbekistan'dan gelmesi şeklinde planlanmıştır. Gelecek olan göçmenlere dair detaylı bilgiler ülkelerin büyükelçiliklerinden elde edilmiştir.

Hazırlıkların tamamlanmasının ardından Azerbaycan'dan gelecek olan 30 ailelik ilk kafilede yer alan 164 kişi, 10 Şubat 1993 tarihinde ülkeye giriş yapmış ve Iğdır'da hazır edilen geçici iskan merkezine yerleştirilmiştir. Ardından diğer ülkelerden gelen göçmen ailelerinin de yerleştirilmesiyle 1992 yılı için öngörülen ilk program tamamlanmıştır [44].

Tablo 3.2 Ahıska Türklerinin geldikleri ülkeler ve sayısal büyüklükleri

Geldikleri Ülke	Gelenlerin		Yaş Grupları		
	Aile Sayısı	Nüfus	0-18	18-40	40-60
Azerbaycan	40	163	68	66	29
Kazakistan	71	319	144	121	54
Kırgızistan	23	87	41	30	16
Rusya Federasyonu	35	144	64	50	30
Özbekistan	10	37	14	14	9
TOPLAM	179	750	331	281	138

Tablo 3.2'de görüldüğü üzere göç sürecinde planlanan 150 aile, evli çocukların da aileye katılması sebebiyle 179 aileye çıkmıştır [44]. Gelmesi kararlaştırılan ailelerin geçici iskan merkezinde barınmalarının ardından bir süreliğine serbest yerleşen göçmenlere daha sonra TOKİ tarafından Iğdır, İzmir ve Bursa illerinde konut alanları inşa edilmiştir [45]. 75m2 ve 2+1 şeklinde projelendirilen konutlar için dönem şartları dahilinde 2 milyar peşinat ve sonrasında aylık 200 YTL olacak şekilde 180 ay vadeli ödeme planı belirlenmiştir [46].

1992 yılı ve sonrasında, devlet tarafından Iğdır'a yerleştirilenlerin ardından akrabalık ilişkileri sebebiyle ve Türk kültürüne duyulan özlem ile Türkiye'ye kendi imkanlarıyla gelmeye devam eden Ahıska Türkleri çoğunlukla Bursa'ya ardından da İstanbul, Ankara, Kocaeli ve İzmir gibi büyükşehirlere kendi imkanlarıyla yerleşmeye devam etmişlerdir [47].

Özetle dönemin uluslararası kitlesel göç süreci, aslında ülkenin daha çok geçiş coğrafyasında olması sebebiyle gelen kitlelerin geçici iskanları sonrası ülkelerine dönmeleri ya da gidecekleri ülkelere göç yolculuklarına devam etmeleri şeklinde olduğu görülmektedir. Avrupa'ya göç etmek isteyen göçmenler için Türkiye'nin geçmişten beri hep geçiş ülkesi (transit ülke) niteliğine sahip olması bu dönem göçlerinin temelini oluşturmaktadır. Örneğin, İran Devrimi, Körfez Savaşı, Afganistan Savaşı gibi olayların sonucu ortaya çıkan uluslararası zorunlu göçmenlerin batı ülkelerine ve Avrupa'ya gidişlerinde en önemli geçiş coğrafyalarından biri olmuştur. Tüm bunlara rağmen bu dönemin iskan politika ve uygulamalarında bahsi geçen Ahıska Türkleri örneğine bakıldığında nispeten sayısal olarak az büyüklükteki bir kitleyi yerleştirme ve iskanda önceki dönemler gibi gelen göçmen grubun sosyokültürel demografik yapısı ve mesleki

durumlarına göre iskan edilmesi politikasından, ülkeye yerleşmek isteyen iskanlı göçmenlere yer gösterme ve borçlandırma yoluyla mülk sahibi etme şekline dönüşmüştür. Örnek dışındaki göçlerde, bahsi geçtiği üzere daha çok serbest göçmen şeklinde ve geri dönme ya da Avrupa ülkelerine devam etme şeklinde geçiş ülkesi olmaktan ötürü geçici iskana politikası uygulanmıştır. Geçici barınma merkezleri ya da kendi imkanlarıyla yer seçme ve yerleşme şeklinde sürecin ilerlediği gözlemlenmektedir.

3.4 2012 Suriye Göçü

Uluslararası göçlerde geçiş coğrafyası olmayı uzun yıllar sürdüren Türkiye için 2011 yılı itibariyle başlayan Arap baharı süreciyle birlikte coğrafi olarak yakın bölgelerde yaşanan olaylardan etkilenmesiyle, yepyeni bir göç dönemi başlamıştır. Uyguladığı göç politikaları ile birlikte iskan ve planlama konularında da yeni uygulamalar ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tarihindeki en büyük göçe tanıklık edecek Türkiye için olaylara anlık müdahalede önemli kararların alınması gerekliliği ön görülmüştür. Politikalarını ve uygulama yöntemlerini buna göre şekillendirmeye çalışan Türkiye bu süreci büyük değişikliklerle yürütmek durumunda kalmıştır.

Ülkelerinde meydana gelen olayların ardından kitleler halinde göç etmek zorunda kalan Suriyeliler, 29 Nisan 2011 tarihinde 252 kişilik bir grup halinde ilk kez Türkiye sınırına girmiş ve 17 Mayıs 2023 tarihi itibariyle 3 milyon 381 bin 429 kişi olarak ülkemizde bulunmaktadırlar [30]. Bu 252 Suriye vatandaşının ülkeye girişlerinin ardından Hatay'daki bir spor salonunda geçici barınma ihtiyaçları karşılanmıştır [48]. Daha sonra akınlar halinde ülkeye girişe devam eden Suriyeli göçmenler için daha kapsamlı çalışmalar yürütülmüştür. Ülkeye girişleri 94 yönetmeliği olarak bilinen, 1994 yılında kabul edilen *"Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"* isimli yönetmelik gereğince ülkeye girişlerinden itibaren süreç başlamış ve statüleri bu yönetmelik çerçevesinde belirtilmiştir. Tablo-9'da takip edildiği üzere, ülkenin halihazırda göç ve göçmenlerin süreçlerini yönettiği yasal çerçeve gelişmeye devam ederken, eklemlenen yeni bir göç, süreçte yeni kuralların gerekliliğini doğurmuştur. Kronolojik olarak okunabilen tablodan

gözlemlendiği üzere, Suriye göçünün başladığı tarihten itibaren, mevcut hükümlerin yeni karşılaşılan duruma tam anlamıyla yeterli gelememesi ve süreç yönetiminde karşılaşılan eksiklikler doğrultusunda gerekli kanun, yönetmelik, yönerge ve uygulamada eylem planlarıyla tamamlanmaya gayret edilmiştir. Yaşanan en büyük kitlesel göç olarak tanımlanacak olan "Suriye Göçü", 30 Mart tarihinde "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge"'nin hazırlanması ve İçişleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulmasıyla, yeni bir göç döneminin başlamasında zemini oluşturmuştur [48].

Tablo 3.3 Suriye göçü ve iskanında mevzuatın gelişim süreci

Tarih	**Sayı**	**Yönetmelik**
1994	9938	Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
2001	-	AB Geçici Koruma Yönergesi
2005		İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı
2007		Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı
2012	-	Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge
2013		Geri Kabul Anlaşması
2013	6458	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
2014	6883	Geçici Koruma Yönetmeliği
2018	-	Uyum strateji belgesi ve ulusal eylem planı (2018-2023)

Tablo 3.3'te görüldüğü üzere, bu tarihe kadar henüz kanun hükmünde yeri bulunmayan geçici koruma uygulaması Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (04/04/2013) ilanıyla birlikte "Geçici Koruma" başlığı altında 91.maddede *"(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. (2) Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir"* şeklinde tanımlanmaktadır. Kanun ile birlikte İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve ardından 3/10/2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği bu kurum tarafından hazırlanmıştır.

Tarihinin en büyük kitlesel göçü ile karşı karşıya kalan Türkiye bu süreci yönetmek için büyük çaba sarfetmiştir. Süreç yönetiminin yanı sıra iskan konusuna değinilecek olursa, 252 kişi olarak ülkeye girdikleri ilk andan itibaren kamp alanları ve geçici barınma alanları ile birlikte mağduriyeti minimize etme çabaları sarf edilmektedir [49]. Ancak Türkiye'nin daha önce deneyimlemiş olduğu gibi gelen göçmenleri devlet eliyle yerleştirme, geldikleri coğrafyalara iklimlere ve orada yaptıkları mesleklere göre istihdam etme konuları oldukça geride bırakılmak durumunda kalmıştır. Milyonlarca insanın devlet eliyle yerleştirilmesi, boş alanların tespiti ile yer gösterilmesi ya da yeni köy ve konut alanlarının açılması mümkün olamadığından ülke içinde serbest olarak yer seçmelerine kendi imkanlarıyla iskan etmelerine izin verilmiştir. Göç politikası olarak uygulanan "açık kapı" politikası, göçün ilk yıllarında iskanda serbest yerleşme şeklinde sürdürülmüştür.

Bahsi geçen dönemler ve iskan uygulamalarının kavramsallaştırılması sürecinde son dönem artık iskanda ***yer seçme*** kavramına evrilmiştir. Kitlesel göçler arasında en büyük göçü oluşturan Suriye göçünde, kitlenin büyüklüğü, ülkenin hazırlıksız yakalanması gibi konuları da içeren sebepler dolayısıyla bu göç süreci oldukça uzun yıllar almıştır. Bu sebeple iskanda bahsi geçen "yer seçme" kavramı da aslında daha çok göçün ilk yıllarını kapsamaktadır. Ülkelerin politik ve uygulamada göç ve iskana verdikleri tepkilerin planlama ile ilişkisinin tartışıldığı bu çalışmada, göçe verilen ilk tepkideki plansızlığa bağlı olarak iskanda, yer göstermeden serbest olarak yer seçmeye evrildiğini

gözlemlemek mümkün olmuştur. Zaman içinde göçe yönelik çalışma ve uygulamaların ve hatta yasa ve yönetmeliklerin değişmesiyle, iskanda da kendi göç dönemi içerisinde farklılaştığı alt dönemler tarif edilebilmektedir [50] .

Buna örnek olarak, 2014 yılında yürürlüğe giren "Geçici Koruma Yönetmeliği" kapsamındaki yabancıların adres kayıt sistemine kaydedilme zorunluluğu getirilmiştir. İkamet adresinde bir değişiklik olma durumunda ise 20 iş günü içerisinde kayıtlı bulundukları il/ilçe nüfus müdürlüklerine bildirmeleri yasal olarak zorunlu hale getirilmiştir. Bu zorunluluğun ardından büyük kentlerde yaşanan kontrolsüz büyüme dikkat çekici boyutlara geldiğinden, ilk olarak 22 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul Valiliği'nin düzensiz göç ile mücadele başlığı kapsamında yaptığı duyuruda [51]; İstanbul'un geçici koruma kayıtlarına kapalı olduğunu ve kayıtsızların belirlenen çeşitli illere sevk edileceğini duyurmuştur. Aynı açıklamada İstanbul ili dışında başka illere kaydı bulunan ancak İstanbul'da ikamet eden geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere yönelik, kayıtlı bulundukları illere dönmelerine yönelik 20 Ağustos 2019 tarihine kadar süre tanındığını bildirilmiştir.

28 Temmuz 2023 tarihine gelindiğinde yine İstanbul Valiliği tarafından "İstanbul'da Bulunan Geçici Koruma Kapsamındaki Suriye Uyruklu Yabancıların Kayıtlı Oldukları İllere Dönmeleri Hakkında Duyuru" yayınlanmıştır [52]. Bu duyuruya göre İstanbul dışında kayıtlı bulunmasına rağmen İstanbul'da bulunan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin 24 Eylül tarihine kadar kayıtlı oldukları illere dönmeleri gerektiği belirtilmiştir. Kayıtlı bulundukları il dışında yasal olarak kalış hakkı olmadığı belirtilen geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin, belirtilen süre içinde İstanbul'dan ayrılmamaları halinde gerekli idari yükümlülüklerin yerine getirileceği ilgili duyuruda ayrıca ifade edilmiştir.

Bahsi geçen kararlar iskan sürecinin tamamında bu göç özelinde aslında daimi olarak "yer seçme" kavramının mutlak bir kavram olmadığını ortaya koymaktadır. Adres sistemine kayıtlı olup istihdam için farklı, özellikle de büyük kentlere gelen göçmenler için yeniden yer seçmenin mümkün olmadığın, kayıtlı oldukları iller dışında yaşayamayacaklarının bildirilmesi/duyurulması iskanda da farklılaşmaların olduğunun göstergesidir.

Göçmen kitlesinin büyüklüğü ve sürecin oldukça hızlı ilerlemesi gibi sebepler; yerleştirme ve yer göstermeyi imkansız hale getirmişken, göç politikalarının da bu noktadan uzaklaşması süreç içinde gözlemlenmiştir.

Yürütülen çalışmalar ve uygulanan yöntemlere bakıldığında kendi yer seçimleri ile serbest yerleşmesine izin verilen göçmenlerin uyum ve entegrasyonuna yönelik çalışmalarla göç süreçleri yürütülmüştür. Suriye göçünün kitlesel büyüklüğü yerleştiği mekanda entegrasyona yönelik süregelen bir süreç olarak yönetilmesine sebep olmuştur.

Entegrasyon ve uyum süreci çift yönlü bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Sonradan gelenler kendi mekanlarını yerleşimlerini üstelik zorunlu bir halde bırakmak durumunda kaldıklarından entegrasyon sürecinde zorluklar yaşadıkları kadar, mevcut halk çok farklı bir sosyokültürel yapıyla karşılaşmış ve gerek mekanlarını gerek iş alanlarını gerek yuvalarını paylaşmak zorunda kalmışlardır. Uyum süreci bu sebeple iki taraflı düşünülmüş ve tüm çalışmalar bu birliktelik üzerine kurulmuştur [53] [54].

Şekil 3.3 İskan sürecinde değişimi tespit edilen kavramlar

Uluslararası göçlerde, geldikleri ülkenin ulusal korumanın yanı sıra, uluslararası koruma hukuku da devreye girmekte ve ancak göçmenin kalıcı bir çözüme ulaşmasının ardından son bulmaktadır. Kalıcı çözüm ise göç döngüsü sona ermesini ve normal hayat şartlarına geri dönmesini sağlayan çözüm yolları şeklinde tanımlanmaktadır [55]. Kalıcı çözüm olarak genel kabul görmüş üç çözüm türü vardır.

- **Gönüllü Geri Dönüş (Voluntary Repatriation):** Göçmenlerin şartların olgunlaşması ve sonucunda kendi istekleriyle kaynak ülkeye geri dönebilmeleri şeklinde tanımlanmaktadır.
- **Yerel Entegrasyon (Local Integration):** Gelen göçmenlerin iskanının ardından, sosyokültürel, ekonomik ve hukuki alanlarda yerleştikleri coğrafyaya entegre olmalarını sağlayan uzun bir süreci kapsamaktadır.
- **Yeniden Yerleştirme (resettlement):** Uluslararası göçmenin üçüncü bir ülkeye yerleşmesi durumları için kullanılmaktadır [55].

Suriye göçünde geçen yılların ardından bu üç kalıcı çözüm uygulamalarının örneklerinden bahsetmek de mümkün olmuştur. Büyük bir çoğunluğu serbest iskan yoluyla kendi seçimleri doğrultusunda yerleştikleri alanlarda yerel entegrasyon ile mekânsal ve sosyal bütünleşme yoluyla kalıcılaşmışken, bir kısmı ise gönüllü geri dönüş ile ülkelerine dönmüş ve artık uluslararası koruma statüsünden ulusal korumaya geçmiştir.

Uyum Faaliyetleri

- Yerelde Uyum Buluşmaları
- Biz Bize Sohbetler
- Uyum Mahalle Buluşmaları
- Sosyal Uyum Çalıştayı
- Yerelde Kadın Buluşmaları
- Ekonomide Uyum ve İş Dünyası ile Buluşmalar
- Yerelde Basın Buluşmaları
- Uluslararası Öğrenciler ve Akademisyenler Sosyal Uyum Buluşması
- Kamu ve STK Uyum Buluşmaları
- Kanaat Önderleriyle Bir araya Geliyoruz
- Çocuk Koruma Eğitimleri
- Görüşme Teknikleri Eğitimleri
- Psikolojik Sağlamlık ve Motivasyon Eğitimi
- Akran Zorbalığı Yabancı Düşmanlığı ve Duygusal Güvenlik Alanı Eğitimi
- Çocuklara Yönelik Okullarda Sosyal Uyum Faaliyetleri
- Sağlık Okuryazarlığı Eğitimleri
- Çocuklara Yönelik Bilgilendirme Toplantıları

- Uluslararası Öğrencilere Yönelik Bilgilendirme Toplantıları
- Muhtarlara Yönelik Bilgilendirme Toplantıları
- Kadınlara Yönelik Bilgilendirme Toplantıları
- Engellilere Yönelik Bilgilendirme Toplantısı

Göç İdaresi Başkanlığı'nca yürütülen ve duyurulan entegrasyon çalışmaları yukarıda sıralandığı gibidir [56]. Eğitim çalışmaları, katılımı destekleyen toplantılar ve birlikte yaşama yönelik faaliyetler entegrasyon sürecinin tek boyutlu olmadığını destekler niteliktedir. "Göçmenlerin entegrasyonu" konusu üzerinde çalışırken sadece göçmen-yerel halk birlikteliği şeklinde tek boyutlu düşünülemez. Sosyokültürel bütünleşme ve birleşme sürecin önemli bir boyutunu oluştursa da entegrasyon kapsamlı bir süreci tarif etmektedir. Göçmenlerin yeni yerleştikleri yaşam alanında, bölgede yaşayan yerel halk ile bütünleşmesi, kamusal hizmetlerden faydalanabilmeleri süreçlerinde kamu organları ile ilişkileri ve STK'lar ile iletişimleri de büyük önem taşımaktadır.

Tablo 3.4 Entegrasyon şeması

Belirleyiciler	Sosyal İlişkiler	Kolaylaştırıcılar	Dayanaklar
• Çalışma • Barınma • Eğitim • Sağlık	• Sosyal köprüler • Bağlar • Bağlantılar	• Dil • Kültür • Güvenlik • İstikrar	• Yasal haklar • Vatandaşlık

Tablo 7'de listelendiği üzere entegrasyonun farklı ayakları bulunmaktadır. Yerleştikleri ülkenin uyguladığı hukuki süreci izlemek durumunda olan göçmenler, hem kamusal hizmetlerden faydalanmak hem de sosyalleşmek ve bütünleşmek gibi konularda yerleştikleri mekana ve sosyal ortama ayak uydurmak ve hatta birlikte yaşam adına entegrasyon sürecine girmek durumundadır [57]. Merkezi ve yerel yönetimlerin yürüttüğü sürecin yanı sıra STK'lar da bu süreçte büyük rol oynamaktadırlar. Yasal haklarını öğrenme, dil sorununu minimize etme, yardımlarından haberdar olma gibi konuları kapsayan şekilde sürece dahil olmuşlardır [58].

Yerleşmenin ardından normal hayata geçişte en önemli aşamalarından biri olan istihdam, entegrasyonun temel ayaklarından birini oluşturmaktadır. Göçmenler için

barınmanın hemen ardından günlük hayatın akışı için istihdam arayışı gelmektedir. Bu da süreç yönetimine çalışma izinleri, kural ve kanunları olarak yansımaktadır. Tablo 3.5'te görüldüğü üzere mevcut kanunun yanı sıra Suriye göçünün ardından yeniliklere ihtiyaç duyulmuş ve eksik noktalar güncellenerek yasa ve yönetmeliklerle tamamlanmıştır.

Tablo 3.5 Yabancıların çalışmalarına yönelik esaslar

Tarih	**Sayı**	**Adı**
2003	4817	Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
2003	25214	Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik
2016	6735	Uluslararası İşgücü Kanunu
2016	8375	Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik
2022	31738	Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliği

Göçmenler için ülkeye girişlerinden itibaren barınma ihtiyacının ardından, günlük hayatlarını idame ettirebilecek şekilde çalışma ve istihdam ihtiyacı gelmektedir. Dönemin çözüm üretme becerisi olarak görülen yasa ve yönetmeliklerde yapılan değişiklikler ve yenilikler bu sürecin yönetilmesinde büyük önem taşımıştır. Göçe bağlı olarak ortaya çıkan birçok problem yasaların yönetmeliklerle desteklenmesiyle çözülmeye gayret edilmiştir. İstihdam süreci de çalışma izinlerine kadar detaylıca yasal olarak üzerinde durulmuş bir konu olarak gözlemlenmiştir [59].

Tablo 3.6 Türkiye'deki göç, göçmen ve iskan kanunları

Tarih	**Sayı**	**Kanun Adı**
1928	1312	Türk Vatandaşlık Kanunu
1934	2510	İskân Kanunu
1950	5682	Pasaport Kanunu
1950	5683	Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun
2013	6458	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Özet niteliğinde incelendiğinde, cumhuriyetin ilanıyla birlikte başlayan Türkiye'de göç dönemleri, politikalar, göçmen profili, ülke içi durum, uluslararası ilişkiler gibi birçok konunun etkisiyle şekillenmiştir. Değişen ve durağanlıktan uzak bu süreç yenilenme ve değişime her daim açık olmuştur. Dönemsel olarak değişim ve dönüşümün yasal süreç üzerinden de okunabildiği göç konusunda, temel kanunlar Tablo 9'da görülmektedir. Çalışma boyunca Cumhuriyet dönemi diye adlandırılan kuruluşu takip eden ilk dönemde temeli oluşturan yasalar yürürlüğe girerken, uluslararası düzleme açılan bir dönemi tarif eden 1950 sonrası dönemde de daha çok ülkeye gelen göçmenlere yönelik yasalar üzerinde durulduğu görülmektedir. Suriye göçü ile birlikte açılan yeni bir dönemi takip eden süreçte ise yine göçmenlere ve korunmalarına yönelik "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Sürecin tamamında yasalar; birçok yönetmelik, yönerge ve mevzuatlarla da desteklenmiştir. Gerek mevcut sorunların çözümüne yönelik, gerekse eksik noktaları tamamlamaya yönelik olsun göç süreci daima yasal ve hukuki boyut ile desteklenmiştir.

4
PLANLAMANIN İSKAN POLİTİKALARI VE SÜREÇ YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ

İskan ve planlama birbirinden kopuk düşünülemez iki kavram olarak görülmektedir. Yerleşim, yerleşme ve yerleştirme konularına dair her aşama aslında planlama alanının konusu olmaktadır. Gerek mekânsal gerek sosyal gerek süreç yönetimi gerekse uygulamada ortaya çıkan problemlere anlık müdahalelerde planlama bu aşamaların ve sürecin temel ayağını oluşturmaktadır. Planlama özellikle göç, yer gösterme, yerleştirme ve iskan konularında sağlıklı bir ilerleyiş açısından en temel yapıtaşıdır. Uluslararası zorunlu kitlesel göçler, planlama açısından da kentler açısından da en karmaşık konulardan birini oluşturmaktır [60]. Uluslararası olduğundan; göçmenlerin sınırdan ülkeye girişlerinden itibaren yönetilmesi gereken siyasi ve politik bir sürecin yanı sıra, göçmen profili de ülke demografisinden farklılık göstermesi sebebiyle entegrasyon sürecinde, yönetilmesi gereken konuların başında gelmektedir. Bunlara ek olarak kitlesel ve zorunlu göç olması ise birçok ek konu başlığını beraberinde getirmektedir. Büyük kitlelere kapılarını açmak durumunda kalıp ülkeye girdikleri andan itibaren barınmadan beslenmeye, mekânsal bütünleşmeden sosyal entegrasyona kadar birleşik ve herhangi bir aksamayı kabul etmeyen uzun bir süreç beklemektedir. Bu yaşanan durum karşısında başarılı bir süreç yönetiminin ortaya konulabilmesi için ancak planlama disiplini gibi süreci bütüncül görebilen, sistematik düşünebilen, disiplinler arası bakabilen ve zaman içindeki değişime dönük kentsel ve toplumsal dirençliliği bir program dahilinde yönetmeyi mümkün kılan bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu süreç yönetiminde ortaya konulabilecek tüm çözümler ancak planlama gibi bütüncül, sistematik ve disiplinler arası bir program ile mümkün kılınabilmektedir.

Planlamanın sistematiği problem tespiti ile başlayıp durum analizlerinin yapıldığı ve uygulamada karşılaşılabilecek her türlü sorunu öngörme ve alternatif çözümler üretme şeklinde ilerlediğinden, bu tarz karmaşık durumların plansız ve planlamasız ilerlemesi beraberinde birçok problem ve sorunlu durumu getirdiği bilinmektedir.

Özellikle bahsi geçen konu göç ve iskan olduğunda

- mekânsal (altyapı, doğal yapı, yapı stoğu, kapasite vb.),

- ekonomik (yatırım, üretim ve istihdam vb.),
- sosyokültürel (yerel halk ve göçmenlerin birliktelik ve uyumları sosyal bütünleşme vb.),
- yasal yönetsel (ilgili kurumlar, çıkarılan yasalar, yönetmelik ve mevzuatlar, denetleyici sistemler vb.) konuların bütünleşik bir şekilde ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu birliktelik için planlama çerçevesinde ilerleyen süreç uygulamada daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır.

Çalışma süresince bahsi geçen göç dönemleri ve iskan uygulamaları (Şekil 6) açıklanırken planlamanın sürece dahil edilmesi çerçevesinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın özgün noktasını; kurulduğu tarihten itibaren yaşadığı tüm göç süreçlerini iskan ve planlama özelinde değerlendirme çabası olması sebebiyle, 'dönemlerin karakteristik okumalarını da planlama üzerinden yapmak' oluşturmaktadır. Bu sebeple tüm kırılma noktaları, politika değişimleri gibi faktörlerden etkilenen iskan süreçlerinde, planlama ile ilişkisi belirlenmiş ve süreç boyunca planlama disiplininden uzaklaşılması ve kopuşu tespit edilmiştir. Dönem uygulamaları bu sebeple bu başlık altında yeniden özetlenmiş ve ilişkilendirilmiştir.

Şekil 4.1 İskanın dönemlere göre süreçteki değişimi

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte başlayan ve çalışma boyunca **"Ulusal Kimlik Eksenli Planlı Göç Uygulamaları Dönemi"** olarak adlandırdığımız ulus devlet kurulma sürecinde, ilk ulus aşırı zorunlu kitlesel göç Türk-Yunan nüfus mübadelesinde, göçün kendisi de ülkeler arası antlaşmalarla planlandığı için iskan sürecinde de nispeten planlı bir süreç yönetimi görülmektedir. Yer seçim kriterlerinden, demografik yapı analizlerine, geldikleri coğrafyaların iklim şartlarından, sahip oldukları becerilere veya mesleklerine kadar tüm veriler iskan planlamasına dahil edilmiş ve mevcut alanlar ve

yeni planlanana alanlar olarak yapılan yerleştirme tüm bu bilgiler ışığında yapılan analizler doğrultusunda gerçekleştirilmeye gayret edilmiştir. Planlamanın disiplinler arası bütünleştiriciliğinden faydalanmak asıl amaç olmasa da sürecin bu şekilde ilerleyişi zaman içinde daha sürdürülebilir sonuçlar gösterdiği gözlemlenmektedir. İskan ve yerleştirme süreci tamamlandığında ortaya çıkan problemlerin yeniden çözüme kavuşturulmasında eksikler olsa da göçün de planlı ve anlaşmaya bağlı olmasının etkisiyle süreç de planlı bir şekilde yönetilebilmiş ve buna gayret gösterilmiştir.

"Uluslararası Göç Düzenlemelerine Eklemlenme Dönemi" olarak tarif edilen ikinci dönemin örneği olan Bulgaristan göçünde ise dönemin şartları, uluslararası yasal süreçlerde ülkenin bunlara dahil olma uğraşıları, kendi iç politik süreçlerindeki değişimler ve maruz kaldığı kitlesel göçler süreç yönetiminde ve iskan politikalarında değişime sebep olmuştur. Hazırlıksız bir şekilde uluslararası kitlesel bir göçe maruz kalan, öncesinde hazırlık yapacak analizlerini uygulamaya dökecek bir zemin ve zaman bulmayan Türkiye, planlamayı bazı kriterleri ile iskan sürecine dahil ederken bazı noktalarda ise yüzeysel kalmıştır. Genel anlamda ilk dönemde olduğu gibi boş alanların tespiti, bunların yetmediği durumda analizler sonucu yer seçme ve yeni yerleşim alanları açma, meslek durumlarının üretime katkısını göz önünde bulundurma gibi birçok aşamada planlı ilerleyemese de, dönemin öne çıkan özelliklerinden uluslararası yasal süreçlere entegre olmada ve mekânsal analizlerden çok sosyal ve demografik özelliklere uygunluk, kapasite araştırması, üretime katkı gibi konularda planlama disiplini ile ilerleme gayreti göze çarpmaktadır. Yerleştirdikleri konut alanları, borçlandırma yöntemleri, gibi konular da planlı iskanın alt başlıklarını oluşturmaktadır. Süreç yönetiminde hukuki çerçeve ile de desteklenen süreçte çalışmalar "planlama" sistematiği ile tamamlanmasa da çözümlerin sürdürülebilir olması temel hedefi oluşturmaktadır.

Üçüncü olarak 1980 sonrası **"Küresel Göç Hareketliliğinde Geçiş Coğrafyası Dönemi"** şeklinde betimlenen dönemde uluslararası düzlemde Türkiye genel anlamda bir geçiş coğrafyası bir transit ülke konumundadır. Uluslararası göçlerde daha çok Avrupa'ya göç etmek isteyenlerin rotası üzerinde kalan, batı ülkelerine ilerlerken "ara bir durak" olarak görülen Türkiye, kitlesel göçlere maruz kalmaya devam etmiştir. İskan ve yerleştirme odaklı olamayan bu dönemde, serbest göçmenlik durumları tanımlanmış ve serbest iskan politikası ortaya çıkmıştır. Genel itibariyle ülkeye gelenlerin kendi imkanlarıyla yerleşmelerine izin verildiği bir dönem olmasına rağmen Ahıska Türkleri

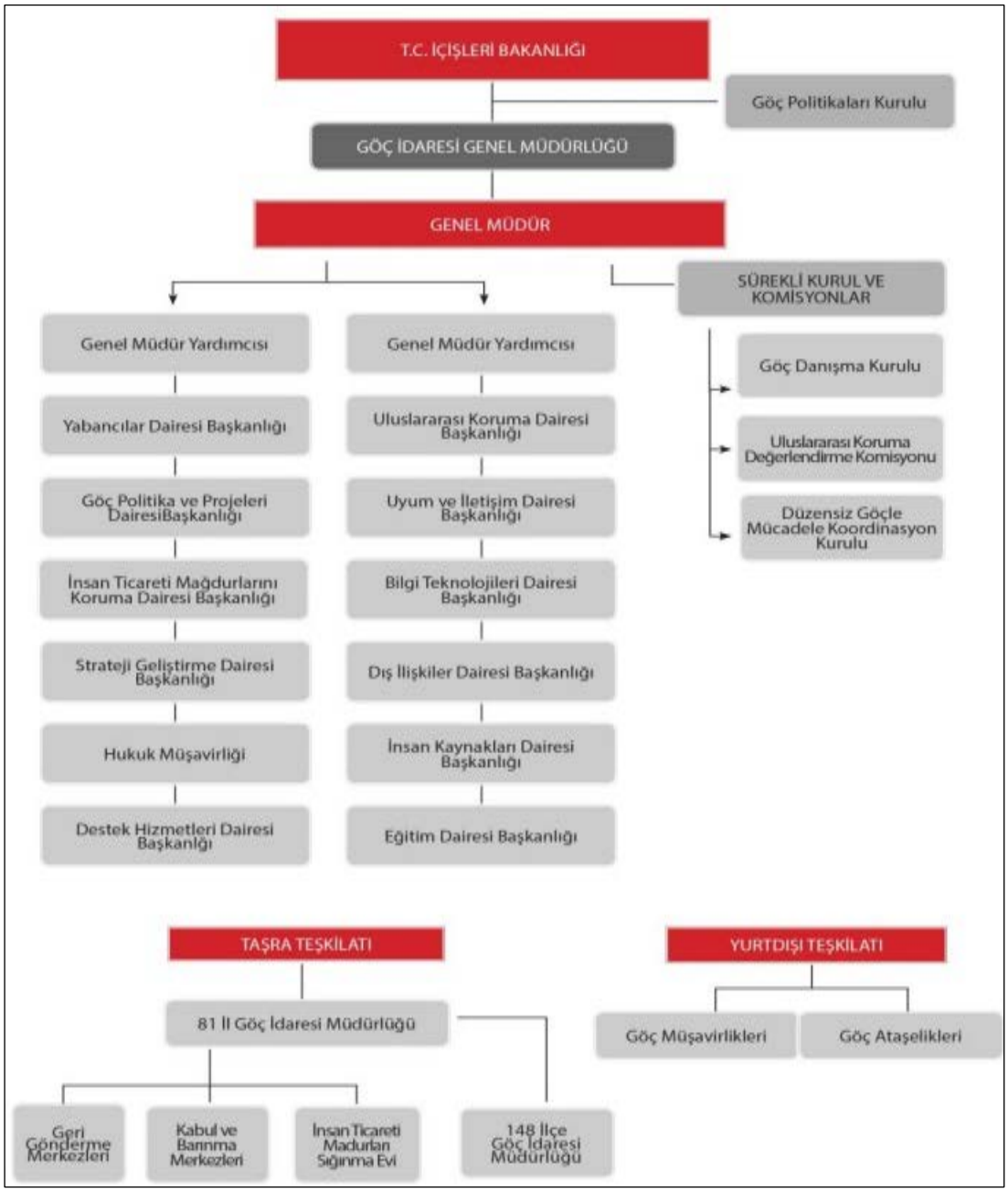
örneğinde olduğu gibi, yasal temellere oturan, yine öncesinde planlı olmasa da göçten haberdar olunan bir süreç yaşanmıştır. Kendi öz kültürlerine dönmek isteyen ve bulundukları ülkelerde azınlık olarak baskı hisseden Ahıska Türklerinin baskılarıyla özel bir yasa çıkarılarak ülkeye gelişleri ve iskanlarına dair yasal ve hukuki bir çerçeve oluşturulmuştur. Göçün zamanı, göçmenlerin sayısı ve kimlikleri belli olduğundan iskan için hazırlanacak sürecin birkaç yapıtaşı baştan bilinmektedir. Bu sebeple kültürel açıdan yakınlığı ile yerleşilecek kentler belirlenmiş ve kitlesel açıdan sayısal büyüklüğü belli olduğundan yerleştirilecek konut alanın büyüklüğü ve kapasitesi planlanmıştır. Geçiş dönemi olmasına ve daha çok serbest göçmen ve serbest iskan kuralları geçerli olmasına rağmen baştan bilinen bir göç için iskan planlaması da dar bir çerçeveden sürdürülebilmiştir. Ancak bir ülke politikası olarak göç ve göçmenlere dair uygulamaların daha çok hukuki çerçeveden yönetilmesi, iskana ve mekana yönelik çalışmaların çok geride kaldığını göstermektedir.

Suriye göçü ile başlayan son dönem ise **"Uluslararası Göçte Hedef Ülke Konumuna Geçiş ve Plansız Yerleşme Dönemi"** şeklinde tanımlanmıştır. Avrupa'ya göçte geçiş ülke olmaktan çıkıp Ortadoğu'da meydana gelen olaylar sonucu direkt olarak varılması planlanan hedef ülke konumuna geçen Türkiye, aynı zamanda tarihindeki en büyük kitlesel göçe şahitlik ederek büyük bir göçmen akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Sürecin çok hızlı ve çok büyük kitleler halinde olması planlı yerleşmeyi, göçün ilk yıllarından itibaren devlet eliyle yerleştirmeyi ve yer göstermeyi ciddi anlamda zorlaştırmıştır. Böylesine büyük bir kitlesel akınla karşılaşınca çeşitli yasal ve kurumsal yenilikler yapma gereği duyan Türkiye, yasal olarak süreç yönetimine hızlı bir şekilde el atmıştır. Göçmen tanımlamalarını, statülerini ve haklarını net bir şekilde belirleyip planladıktan sonra iskana yönelik mekânsal bir yaptırım ve uygulamada bulunamayan merkezi ve yerel yönetimler, süreci ancak kendi imkanları ile yerleştikleri yerlerde sosyokültürel uyum ve entegrasyon çalışmaları ile destekleyebilmişlerdir. Mekânsal planlamanın devre dışı kaldığı bu denli büyük bir kitlesel akın için geri dönme şanslarının kalmadığı da öngörülünce, sosyal açıdan bütünleşme ve birleşme çalışmaları yapılırken, bir yandan da kamusal hizmetlerden faydalanma konularında yapılan çalışmalara hız kazandırılmıştır. İskan ve yer göstermenin tamamen devre dışı kaldığı bu dönemin plansız yerleşme ile şekillenmesi hem yerel halkın tepkiselliği hem kentsel alanların verimli ve etkili kullanımı konularında sıkıntılar çıkmasına sebep olmuştur. Yasal,

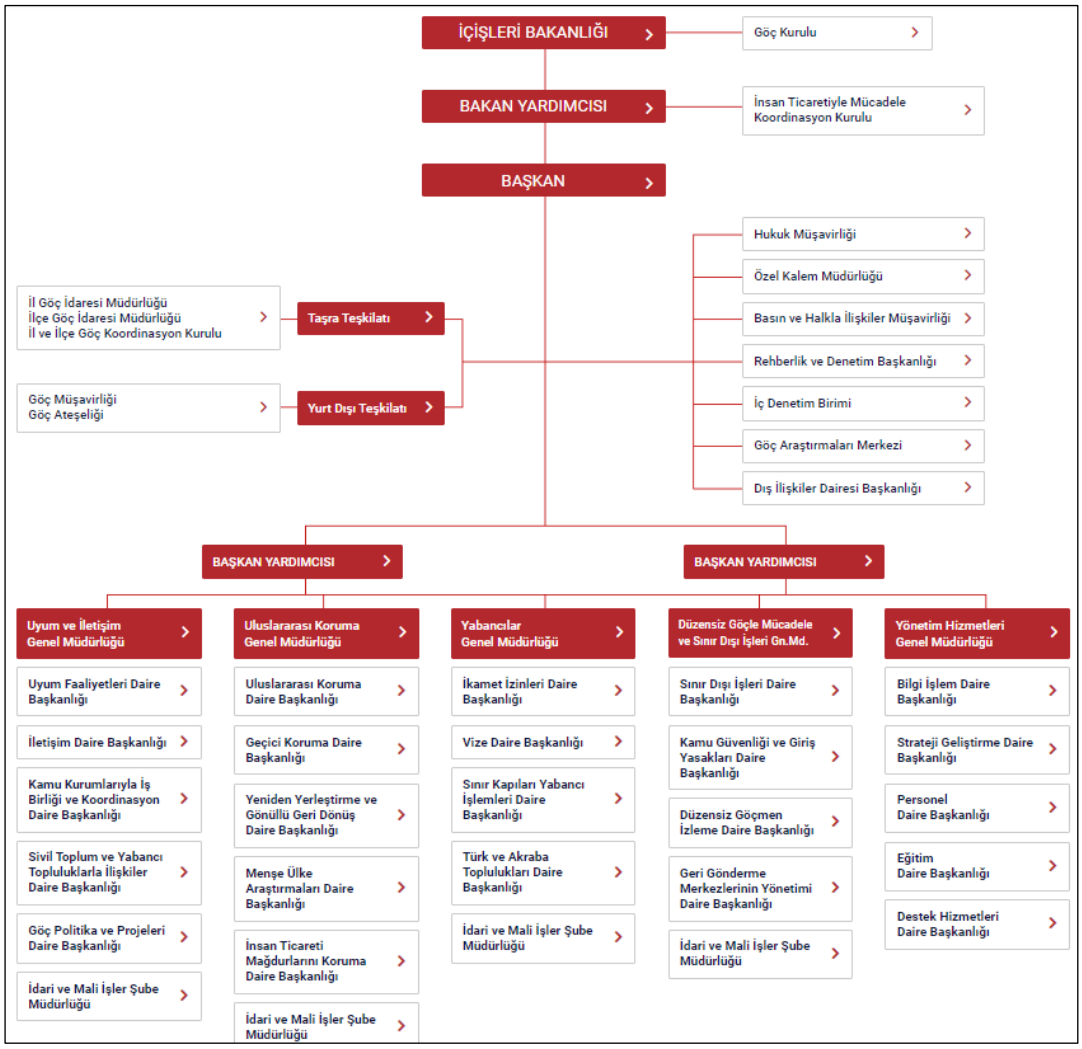
yönetsel ve kurumsal açıdan sistematik ilerlemesine gayret edilen süreçte mekâna yansıyan boyutlarında ciddi sıkıntılarla karşılaşılmıştır.

Bu dönemin öne çıkan temel özelliklerinden biri olarak görülen yasal sürecin iyileştirilmesi konusu, aslında geçmişe dönük olarak da bahsi açılabilecek şekilde "planlı süreç yönetimi" bağlamından uzak, parçacıl ve anlık çözümler ile süreci yöneten bir politika uygulandığını desteklemektedir. Çünkü bu dönemde büyük bir kitlenin ülkeye alınmaya başladığı tarihten itibaren ortaya çıkan birçok sorun ve eksikliği fark edilen birçok nokta, yasa ve yönetmelikler aracılığıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmış ve bu yönde kararlar alınmıştır. Göç politikaları konusunda uygulama aşamasında planlamanın büyük çoğunlukla devre dışı kaldığı problemlerin birikerek ilerlediği ve her tamamlanmamış eksiğin yeni yasa ve kararlarla desteklenmeye çalışılması, aslında planlamanın sürecin dışında kaldığının bir göstergesi olarak göze çarpmaktadır.

Planlamanın göç yönetimi sürecine dahil olmasında örgütlenme modelinin ortaya konulması, göç yönetimi ve yönetişimi konularının gündeme gelmesiyle mümkün olabilmektedir. Suriye göçü süresince eksik görülen noktaların tamamlanması şeklinde ilerleyen süreçte kurumsallaşma ve yasallaşma kendine doğrudan yer edinmiştir. 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasının ardından kurumsallaşmaya başlayan organlar, zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır (Şekil 4.2 ve Şekil 4.3). Yeni durumlara yönelik yapılan yenilikler örgütlenme sürecini de şekillendirmiştir.

Şekil 4.2 2017 yılına ait Göç İdaresi Genel Müdürlüğü teşkilat şeması

Şekil 4.3 2023 yılına ait Göç İdaresi Genel Müdürlüğü teşkilat şeması

Çalışma boyunca edinilen bilgiler ışığında Türkiye'nin planlı bir göç yönetimi politikası olmadığı, planlı iskan süreçlerinde bile göç özelinde parçacıl çözümler üretildiği gözlemlenmiştir. Dönemler boyunca yaşanılan kitlesel göçlerin iskanında planlamanın sürece dahil edildiği örnekler mevcut olsa da, temel politik çerçeve olarak planlama disiplininden uzak, parçacıl, sorun odaklı ve hatta daha çok anlık ve geçici çözümler ile yürütülen bir süreç yönetimi izlendiği tespit edilmiştir. Göç politikasına ait bir planlama için, ülkeye giriş süreçlerinden itibaren uygulanacak yasal süreçten, yerleşecekleri yaşam alanlarına kadar planlı biçimde yönetilmesi gereken sürecin kapsayıcı bir politika ile yönetilmesi gerekliliği ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak kronolojik olarak göç dönemleri ve iskan uygulamaları planlama açısından değerlendirildiğinde giderek plansızlaşan, iskanın planlamadan ve dolayısıyla mekandan bağımsız ilerlemeye çalıştığı bir sürece doğru evrildiğini söylemek mümkün olmaktadır. Her dönemin kendi içinde ve uluslararası düzlemde değişen koşulları, gelen göçün büyüklüğü ve göçmenlerin profilleri gibi birçok noktada değişkenliğe uğraması planlama disiplininden ve sistematiğinden giderek uzaklaşılmasına sebep olmuştur.

Türkiye'nin kuruluş tarihinde itibaren uluslararası kitlesel ve zorunlu göçler özelinde değerlendirilen göç dönemleri, politikaları ve uygulamaları araştırılmış ve planlama temelli süreç yönetimi üzerine eksiklik tespit ve ardından çözüme yönelik konular tartışılmıştır. Karmaşık yoğun ve bir o kadar da günlük hayatı birçok yönden etkileyen göç konusu için planlama disiplininden uzak çözümlerin büyük çoğunluğunda yetersiz ve kısa süreli oldukları göze çarpmaktadır. Öneri aşamasında aslında en temel noktanın planlı göç yönetim süreci oluşturmak olduğu belirlenmiştir. Süregelen göç süreçlerinde en planlı iskan örneklerinden en plansız örneklere kadar tamamının altında yatan asıl eksikliğin göçe hazırlıklı bir yönetişim anlayışından uzak kalınması şeklinde tarif edilebilir. Kuruluşu takip eden ilk yıllarda göçü ülke politikasının bir parçası halinde düşünerek ilerleyen ve buna bağlı olarak planlı göç tasarılarının gerçekleştirilmesinin ardından, göç yavaş yavaş çözülmesi gereken bir sorun olarak dışarıda kalan bir konu olamaya başlamıştır. Dönem şartları, durumlar, ülkeler arası siyasetler, savaşlar gibi birçok sebep göçe bakışı zaman zaman değiştirmiştir. Suriye göçünü kapsayan son döneme gelindiğinde ise artık göç ve göçmenlerle ilgili ortaya çıkan sorunlara yönelik çözüm üretme çabasına girilmiştir.

5
SONUÇ

Çalışma boyunca bahsi geçen uluslararası zorunlu kitlesel göçler, uygulanan politikalar ve iskan süreçleri göstermekte ki, konuya ölçeği ne olursa olsun bütüncül yaklaşılmalı ve planlama disiplininden kopuk bir süreç yönetimi düşünülmemelidir. Planlama, içinde bulunduğu şartlara ve durumlara göre şekillenen dinamik bir alan olduğundan, göçün büyüklüğü ve şiddeti dönemin şartları gibi konular değişkenlik gösterse de planlama esnekliği ile mevcut duruma yönelik yeni çözüm sistemlerinin oluşturulmasının önemi göze çarpmaktadır.

5.1 Uluslararası Göç Süreçlerinde Planlı Süreç Yönetimi

Türkiye'nin geçirdiği göç deneyimleri de göz önünde bulundurularak planlı göç yönetiminde dönem dönem bazı aksaklıkların yaşandığı söylenebilmektedir. Kimi zaman uygulanan göç politikasındaki eksiklikler, kimi zaman uluslararası düzlemde yer edinememe, kimi zaman göçmen sayısının fazlalığı, kimi zaman da yaşanan baskılar derken planlama yaklaşımından ve planlı bakış açısından uzaklaşıldığı görülmektedir. Tüm bu problemlerin bertaraf edilmesi ve göç ve iskan süreçlerinin sağlıklı, sürdürülebilir ve çok göç karşısında hem ülke hem de yerel etkileşimin karşılıklı fayda temelinde insan haklarını koruyan, birlikte yaşam hedefini geliştirebilen ve toplumun tüm kesimlerinin huzurlu birlikteliğinin sağlanabildiği planlı bir süreç yönetimi için planlamanın, sürecin her bir aşamasında olması gerektiği düşünülmektedir. Bunun için belli başlı kriterler çerçevesinde önerilerde bulunulacaktır.

Karşılıklı iş birliği: Uluslararası zorunlu kitlesel göçlerde, ülkeler arası kitleler halinde yer değiştiren insanların yolculuklarında, karşılıklı bilgi alışverişleri, deneyimlerin paylaşılması ya da göçmen profillerine ilişkin analizlerin paylaşılması göç alan ülke için özellikle iskan sürecinde büyük ölçüde fayda sağlayacak, ülkeye girdikleri andan itibaren yeniden analiz ve araştırma süreçleri ile vakit kaybedilmemiş olacaktır.

Göçmenlerin nüfus kayıt bilgileri ilgili kurumlar arasında paylaşılması, göç ile ilgili kurumların verileri işlemeleri ve iskan, yerleştirme ve tüm bunların planlanması süreçlerinde kullanıma hazır hale getirilmesi önem taşımaktadır. Hazır veriler üzerinden planlama süreci başlatılacak ve sıfırdan araştırma yapmak yerinde derinlemesine çalışmalara geçiş yapılabilecektir. Aynı zamanda açık veri paylaşımı ile süreç takibinin kolaylaştırması açısından da değerlendirilebilir.

Yasal ve yönetsel sürecin belirlenmesi ve takibi: Burada ülkede, temel bir göç politikası çerçevesinde şekillenmiş bir göç yönetim planı ve yürütme organlarının mevcut olması önem taşımaktadır. Bu aslında her göçün kendi iç dinamikleri ile gerçekleştiği ve bunun da göçün ülke içindeki siyaseti, kanun ve yönetmelikleri, ilgili kurumları, karar mercilerini belirlemede önemli olduğunun bir göstergesidir. Burada göçmen haklarının korunması, geri dönüş ihtimalleri durumunda sürecin düzenlenmesi gibi konuların da çalışılması gerekmektedir. Ve en önemli kısımlardan biri ise tüm bu uygulamaların sürdürülebilirliği için devamlılığının olması ve takip ve denetiminin sağlanması kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Tablo 5.1 Göç yönetiminde yıllara göre mevcut örgütlenme şeması

2002	Göç Çalışma Grubu	Genel Kurmay Başkanlığı
		Dışişleri Bakanlığı
		Gümrük Müsteşarlığı
		Emniyet Genel Müdürlüğü
		Jandarma Genel Komutanlığı
		Sahil Güvenlik Komutanlığı
2013	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	
2013	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	
2013	Göç Politikaları Kurulu	Aile ve Sosyal Politikalar
		Avrupa Birliği
		Çalışma ve Sosyal Güvenlik
		Dışişleri
		İçişleri
		Kültür ve Turizm
		Maliye
		Millî Eğitim
		Sağlık ve Ulaştırma
		Denizcilik ve Haberleşme
		Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı
		Göç İdaresi Genel Müdürü
2015	GÖÇ-NET yazılım sistemi	

Tablo 5.1'de 2000'li yılların başlarından itibaren göç çalışmaları için oluşturulmuş sistematik düzende eksiklikleri tamamlamaya yönelik zaman içerisindeki yenilikler ve eklemeler gösterilmektedir. Bahsi geçen sorun/ihtiyaç odaklı çözüm üretimi burada net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Suriye göçüne kadar uluslararası koruma hukuku konusunda yasal açıdan ihtiyaç duyulmamış, bu tarihten itibaren yasal bir düzenleme ile kanun sürece dahil edilmiştir. İhtiyaç odaklı çözüm üretebilme yeteneğinin yanı sıra bazı konularda ihtiyaç duyulmadan ya da sorun teşkil etmeden önce, planlı süreç yönetiminde öngörülebilir konulara yönelik alternatifler üretmek, aslında olası sorunların da önceden tahmin edilmesi ve çözümün de öncesinde planlanabilmesine olanak sağlayacaktır.

Analiz süreci: Bu aşamada göçmenler hakkında elde edilen tüm sayısal verilerin yanı sıra, demografik özellikler meslek ve beceri durumları gibi konuların da bilgiler ışığında analiz edilmesi ve güncel ve dinamik veri temelli hizmet üretilmesi süreci hızlandırma ve kolaylaştırma adına önemli bir adım olacaktır.

Göçmen kitlesi hakkında elde edilen bilgilerin ardından iskana yönelik uygulamalarda da analizin büyük önem taşıdığı ortadadır. Mevcut yerleşilebilir mekanlardan onların taşıma kapasitelerine, yeni açılması gereken alanlar varsa bu alanlara yer seçimlerine kadar her başlığı kapsayan bir analiz süreci izlenmelidir.

Planlı iskan: Göçmenlere ait yapılan analizlerin yanı sıra yerleşilmesi planlanan alanların da mekânsal planlama ilkeleri doğrultusunda planlanması gerekmektedir. Örneğin öncelikle kamu alanlarının tercih edilmesi, yeni alanlar açılacaksa planlarda gelişme alanlarına uygun alanların belirlenmesi, yer seçim kriterleri, altyapı olanaklarının elverişliliği, ulaşım ve erişim faaliyetleri gibi konu ve başlıkların değerlendirilerek iskan edilmeleri gerekmektedir.

Plan aşamasında yapılması gerekenlerin yanı sıra aslında öncesinde üretilen politikaların bir aracı olarak kamu konut stoğu gerekliliği tartışılabilir. Hem yerel piyasayı dönüştürmeyen ve yerel halkı rahatsız etmeyen hem de barınma hakkı gibi evrensel ve temel bir insan hakkını sunabilen bir kamu konut stoğu önemli bir çözüm önerisi olarak ortaya konulabilir.

Toplumsal uyum ve entegrasyon: Göçmenlerin farklı kültürden geldikleri ve bambaşka bir yaşam tarzları olduklarından yerleştikleri bölgelerde yaşayan halk ile uyumları ve birliktelikleri sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır. Göçmenlerin ve dahi yerel halkın bütünleşip entegre olabilmesi adına çeşitli çalışmaların gerekliliği aşikardır. Göçmenlerin dil öğrenmelerine destek olmak, yerel faaliyetlerde ufak birliktelikler yaratmak ve katılımlarına destek olmak bu süreci destekler nitelikte çalışılabilecek örneklerden birkaçıdır [50].

Bilinçlendirme: Göçmenlerin entegre olacakları toplumun da en az göçmenler kadar üzerinde durulması gerekmektedir. Dışlanmanın ötekileştirmenin önüne geçebilmek adına yerel halkın bilinçlendirilmesi de önem taşımaktadır. Yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, akademik çevrelerin desteği ile toplumun farkındalığının artması gereklilik taşımaktadır. Karşılıklı iletişim ve dayanışma ağları kurmalarına altyapı

sunabilmek önemli adımlardan biri olacaktır. Dezenformasyon, yabancı düşmanlığı ve dışlama davranışları ile baş etme stratejileri geliştirmek uzun ölçekli bütünleşmenin temel adımlarını oluşturacaktır [61].

Sürdürülebilir ekonomik kalkınma: Göçmenlerin istihdamı ve ekonomiye katkı sağlayabilmeleri adına meslek ve becerilerine ait bilgilerin değerlendirilerek yerel ekonomiye girdi sağlayacak şekilde planlanması, ekonominin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Göçmen-yerel ilişkisini sarsmadan, haksız rekabetin önüne geçerek yerel ve merkezi yönetimler aracılığıyla planlama ve düzenlemeleri yapılmalıdır.

Tüm bu planlama stratejilerin düzenlenmesi, geliştirilmesi ve uygulanabilmesi halinde uluslararası kitlesel göçlerin iskanında düzenli ve sağlıklı bir gelişim mümkün olabileceği düşünülmektedir. Mekânsal açıdan yerleştirme ve yer gösterme kadar sosyal entegrasyonun da önemli olduğu ve aslında tüm bu sürecin planlı bir yaklaşımla tasarlanması ve yönetilmesi sağlandığında sürecin sağlıklı, sürdürülebilir ilerleyebildiği görülmektedir [62].

Özet niteliğinde, çalışma boyunca değerlendirilen konular çerçevesinde planlamanın göç süreçlerinin başat faktörü olması, sürdürülebilir ve uzun ölçekli bir çözüm ve sonuç için büyük önem taşımaktadır. Oluşturulan hipotezin doğruluğu, incelenen dönemlerde kronolojik olarak planlama disiplininden uzaklaştıkça sürecin çıkmaza girdiği ya da yönetilmesinde zorlandığı örneklere yer verilmiştir. Göç ve iskan planlamadan ayrı düşünülemeyecek iki kavram olması, uluslararası ilişkilerden, ulusal politikalara kadar birçok noktadan etkilenmesine rağmen plansız gelişen süreçlerin bir veya birçok yönüyle eksik kaldıkları görülmektedir. Mekânsal yetersizlikler, yığılmalar kentin taşıma kapasitesinin aşılması mekânsal açıdan büyük problemler yaratırken, göçmen ve hatta yerel halkın mevcut hizmetlerin ve altyapıların yetersizliği sebebiyle kenti verimli bir şekilde kullanamamalarına sebep olması da sosyal ve eşit hizmet alma hakları konularında sorunlar doğurmaktadır. Tüm bu etkenlerin birleşmesi ile sürdürülebilir bir bütünlük için, planlama disiplinin yalnızca mekana ilişkin kararlar üretmeyerek, çok yönlü disiplinler arası kapsayıcı bir sistem olması sebebiyle bu süreci yönetebilmenin en önemli anahtarı olarak görülmektedir [62] [63].

KAYNAKÇA

[1] H. Efe, «Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri,» *Sosyal Bilimler Metinleri,* no. 01, pp. 16-27, 2018.

[2] İ. Tekeli, «Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi Ve İskan Sorunu,» *Toplum ve Bilim,* no. 50, pp. 49-71.

[3] M. Kiracı, *Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi,* Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

[4] F. Özbay ve B. Yücel, «Türkiye'de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı,» Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, 2001.

[5] S. Erder, Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

[6] M. Sarı, «Atatürk Dönemi'nin İskân Politikasında İç İskana Yönelik Çalışmalar (1923-1938),» *CTAD,* cilt 7, no. 14, pp. 87-113, 2011.

[7] A. Cengizkan, Mübadele, Konut ve Yerleşimleri, Ankara: Arkadaş Yayıncılık, 2004.

[8] A. Cengizkan, Mübadele Konut ve Yerleşimleri, Ankara: ODTÜ, 2004.

[9] S. Terzioğlu, *1923 Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Neden Olduğu Sosyo Ekonomik Kriz ve Günümüze Yansımaları,* İstanbul, 2020.

[10] K. Arı, *Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü,* İzmir: Yüksek Lisans Tezi, 2008.

[11] C. Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961), Ankara: Kalan Yayınları, 2019.

[12] H. Çavuşoğlu, «"Yugoslavya-Makedonya" Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri,» *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* no. 41, pp. 123-154, 2007.

[13] Ü. Köksal, *Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçler (1923-1960),* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2004.

[14] «Vikipedi,» [Çevrimiçi]. Available: https://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrat_Parti_(1946). [Erişildi: 12 Mart 2023].

[15] «Vikipedi,» [Çevrimiçi]. Available: https://tr.wikipedia.org/wiki/NATO#Kat%C4%B1l%C4%B1mc%C4%B1_%C3%BClkeler. [Erişildi: 16 Mart 2023].

[16] E. Barkın, «1951 Tarihli Mülteciliğin Önlemsi Sözleşmesi,» *Ankara Barosu Dergisi,* no. 1, pp. 331-360, 2014.

[17] E. Uzun, «Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri,» *Göç Araştırmaları Dergisi,* no. 4, pp. 60-85, 2016.

[18] T. Zorbay, «1950'ler Türk Dış Politikasında Göç Meselesi Yugoslavya'dan Türkiye'ye Serbest Göç ve Köprülü/Titoveles İlçesi Örneği,» *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* cilt 7, no. 1, pp. 319-335, 2017.

[19] A. Erken, «Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve "Serbest Göç" Mutabakatı,» *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* cilt 7, no. 2, pp. 937-954, 2018.

[20] «Göç İdaresiBaşkanlığı,» [Çevrimiçi]. Available: https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi. [Erişildi: 9 Nisan 2023].

[21] N. Ş. Özcan, «Düzensiz Göç Üzerine Bir İnceleme: Küresel Dinamikler, Ulus Devletler, Göçmenler,» *Kent Araştırmaları Dergisi,* pp. 22-39, 2015.

[22] N. Ş. Özcan, «Düzensiz Göç Üzerine Bir İnceleme: Küresel Dinamikler, Ulus Devletler, Göçmenler,» *Kent Araştırmaları Dergisi,* pp. 22-39, 2015.

[23] A. D. Danış, «YENİ GÖÇ HAREKETLERİ VE TÜRKİYE,» *Birkim Dergisi,* no. 184-185, pp. 216-224, 2004.

[24] G. Kavak, «Birinci Körfez Savaşı Sonrası Irak'tan Türkiye'ye Göç ve Sonuçları,» %1 içinde *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, İstanbul, 2013.

[25] «Göç İdaresi Başkanlığı,» Nisan 2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi. [Erişildi: 9 Nisan 2023].

[26] F. Doğanay, TÜRKİYE'YE GÖÇMEN OLARAK GELENLERİN YERLEŞİMİ, Ankara : DPT, 1996.

[27] O. Ö. Demir, «Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz,» *The Global A Journal of Policy and Strategy,* cilt 1, no. 2, pp. 1-22, 2015.

[28] «Göç İdaresi Başkanlığı,» Nisan 2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler. [Erişildi: 11 Nisan 2023].

[29] H. Bostan, «Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandalık ve İskan Sorunu,» *Göç Araştırmaları Dergisi,* cilt 4, no. 2, pp. 38-88, 2018.

[30] H. Bostan, «Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu,» *Göç Araştırmaları Dergisi,* cilt 4, no. 2, pp. 38-88, 2018.

[31] C. E. İnan, «Türkiye'de İskan Siyaseti: İskana Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme,» *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* cilt 12, no. 22, pp. 82-102, 2014.

[32] S. Altıntaş, «İç ve Dış Göç Bağlamında Türkiye'de İskân Politikaları,» *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar,* no. 8, pp. 216-222, 2018.

[33] B. H. Tarcan, *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde İstanbul'a Gelen Türk Göçmenlerin Uyum Ve Entegrasyon Süreci,* Karabük : Karabük Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2020.

[34] A. Çiftçi, «Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mübadillere Ve Göçmenlere Yönelik İskân Politikasında Güdülen Siyasal Amaçlar,» %1 içinde *Geçmişten Günümüze Göç*, Samsun, 2017.

[35] K. Arı, Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

[36] S. Terzioğlu, *1923 TÜRKİYE-YUNANİSTAN NÜFUS MÜBADELESİ,* İstanbul: Siyaset Bilimi ve Ekonomi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2020.

[37] A. S. Alpan, *The Economıc Impact Of The 1923 Greco-Turkısh Populatıon Exchange Upon Turkey,* Ankara: The Department Of Economıcs Mıddle East Technıcal Unıversıty, 2008.

[38] B. Toparlak, *Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Göçü ve Trakya'da İskânları,* Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2018.

[39] B. Akça, «1945-1990 Türk-Bulgar İlişkileri ve Bu Dönemde Muğla Vilayetine İskân Edilen Bulgaristan Muhacirleri,» *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* cilt 24, no. 70, pp. 75-92, 2008.

[40] F. Çolak, «Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951),» *Uluslararası Hakemli Disiplinlerarası Tarih Dergisi Tarih Okulu,* no. 14, pp. 113-145, 2013.

[41] M. Pınar, «1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler Ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası,» *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* cilt 30, no. 89, pp. 61-94, 2014.

[42] Z. Arslan, «Demokrat Parti İktidarının 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan

Türkiye'ye Göç Eden Göçmenlere Yönelik Politikası (1950-1951),» %1 içinde *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri*, Isparta, 2012.

[43] İ. Hasanoğlu, «Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikâyesi,» *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* cilt 16, no. 1, pp. 1-20, 2016.

[44] H. Sargın, *Ahıska Türkleri İle İlgili Politikaların Stratejik Boyutu,* İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006.

[45] «TOKİ,» [Çevrimiçi]. Available: https://www.toki.gov.tr/gocmen-konutlari. [Erişildi: 14 Eylül 2023].

[46] İ. Agara, «Toplu Konut Adaresinden Ahıska Konutları,» *Bizim Ahıska,* 7 Eylül 2011.

[47] A. Yılmaz ve R. Mustafa, «1992 Sonrası Türkiye'ye Göçen Ahıska Türklerinin Göç, İskân ve Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma, Bursa Örneği,» *Studies of The Ottoman Domain,* cilt 4, no. 6, pp. 1-19, 2014.

[48] «T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı,» [Çevrimiçi]. Available: https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma. [Erişildi: 11 Haziran 2023].

[49] S. A. Yılmaz Demirhan, «Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz,» *The Global A Journal of Policy and Strategy,* cilt 5, no. 1, pp. 1-22, 2015.

[50] A. Koca, K. Çılgın ve E. Kurtarır, «Kent Mülteciliği ve Planlama Açısından Yerel Sorumluluklar Değerlendirme Raporu: Suriyeli Yeni Komşularımız, İstanbul Örneği,» TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul, 2017.

[51] «TC. İstanbul Valiliği,» [Çevrimiçi]. Available: http://www.istanbul.gov.tr/duzensiz-gocle-mucadele-ile-ilgili-basin-aciklamasi. [Erişildi: 26 Kasım 2023].

[52] «TC. İstanbul Valiliği,» [Çevrimiçi]. Available: http://www.istanbul.gov.tr/goc-

idaresi-baskanligindan-yapilan-duyuru. [Erişildi: 26 Kasım 2023].

[53] H. Bostan, «Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskan Sorunu,» *Göç Araştırmaları Dergisi,* cilt 4, no. 2, pp. 38-88, 2018.

[54] C. A. Yıldız, «Suriye Kaynaklı Göç Ekseninde Türk Göç Mevzuatının Tarihsel Açıdan Yeniden Değerlendirilmesi,» *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* no. 43, pp. 237-266, 2019.

[55] C. K. Mesut Aygün, «Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon,» *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* cilt 7, no. 1, pp. 87-142, 2016.

[56] «TC. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı,» [Çevrimiçi]. Available: https://www.goc.gov.tr/uyum-faaliyetleri. [Erişildi: 25 Kasım 2023].

[57] D. Şimşek, «Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği,» *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* pp. 367-392, Kasım 2018.

[58] C. E. İnan, «Türkiye'de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme,» *Journal of Management and Economics Research,* cilt 12, no. 22, pp. 82-102, 2014.

[59] İ. G. N. A. Muzaffer Koç, «Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri,» *Individual and Society Journal of Social Science,* cilt 1, no. 5, pp. 63-94, 2016.

[60] L. Sandercock, «Towards Cosmopolis: Planning For Multicultural Cities,» *Canadian Journal of Urban Research,* cilt 8, no. 1, pp. 108-111, 1999.

[61] E. Kurtarır, F. G. Sargın ve E. K. Ayalp, «Göç Kentlerinde Birlikte Yaşam: Bir Sosyal İnovasyon Modeli Olarak Geliştirilen Yaşayan Laboratuvar Deneyimlerinin Gösterdikleri,» *Ege Mimarlık,* cilt 1, no. 117, pp. 68-73, 2023.

[62] Z. Güngördü ve E. Kurtarır, «Mülteciler ve Hatay'da Geleceğin Plansız İnşası,»

Göç ve Çocuk Özel Sayısı, cilt 3, no. 1, pp. 83-98, 2016.

[63] S. A. Ertürk ve E. Kurtarır, «Kent ve Göç,» *Göç ve Kent Özel Sayısı,* cilt 8, no. 1, pp. 1-9, 2021.

[64] F. Alpkaya, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924), İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1998.

[65] K. Karataş ve A. A. Ayyıldız, «Bugünün Türkiye'sinde Göç Gerçeği: Küresel Hareketliliğin Neresindeyiz?,» *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* cilt 2, no. 13, pp. 473-500, 2021.

[66] Y. Sarınay, «Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990),» *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* cilt 27, no. 80, pp. 351-388, 2011.

[67] D. Kurban, D. Yükseker, A. B. Çelik, T. Ünalan ve A. T. Aker, "Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşaası, İstanbul: TESEV Yayınları, 2008.

[68] Ş. O. Uzuner, «1923-1945 Yılları Arasında Gerçekleşen Dış Göçler,» *Bingöl Araştırmaları Dergisi,* cilt 8, no. 1, pp. 51-66, 2021.

[69] T. Deniz, «ULUSLAR ARASI GÖÇ SORUNU PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE,» *The Journal of Turkish Social Research,* no. 181, pp. 175-204, 2014.

[70] C. Saraçoğlu, «Türkiye'de Göç Çalışmalarında 1980 Sonrası Paradigma Değişimi,» *Politika Dergisi,* 2011.

[71] O. Ö. Demir, «Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz,» *The Global A Journal of Policy and Strategy,* cilt 1, no. 2, pp. 1-22, 2015.

[72] F. Orhan ve O. Coşkun, «Zorunlu Göçlere Yeni Bir Örnek: Ahıska Türklerinin Erzincan'a Göçleri,» *Türk Coğrafya Dergisi,* no. 67, pp. 41-50, 2016.

[73] O. Ö. Demir, «Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz,» *A*

Global Journal of Policy and Strategy, cilt 1, no. 2, pp. 1-22, 2015.

[74] Ü. K. Mehmet Aktel, «Türkiye'de Göç Yönetimi».*Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* .

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

1. E. N. Mutlu ve E. Kurtarır, "Türkiye'nin Uluslararası Zorunlu Kitlesel Göç Politikaları ve Mekansal Yansımaları," içinde *1. INTERNATIONAL TRAKYA SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS*, Edirne, 2023.